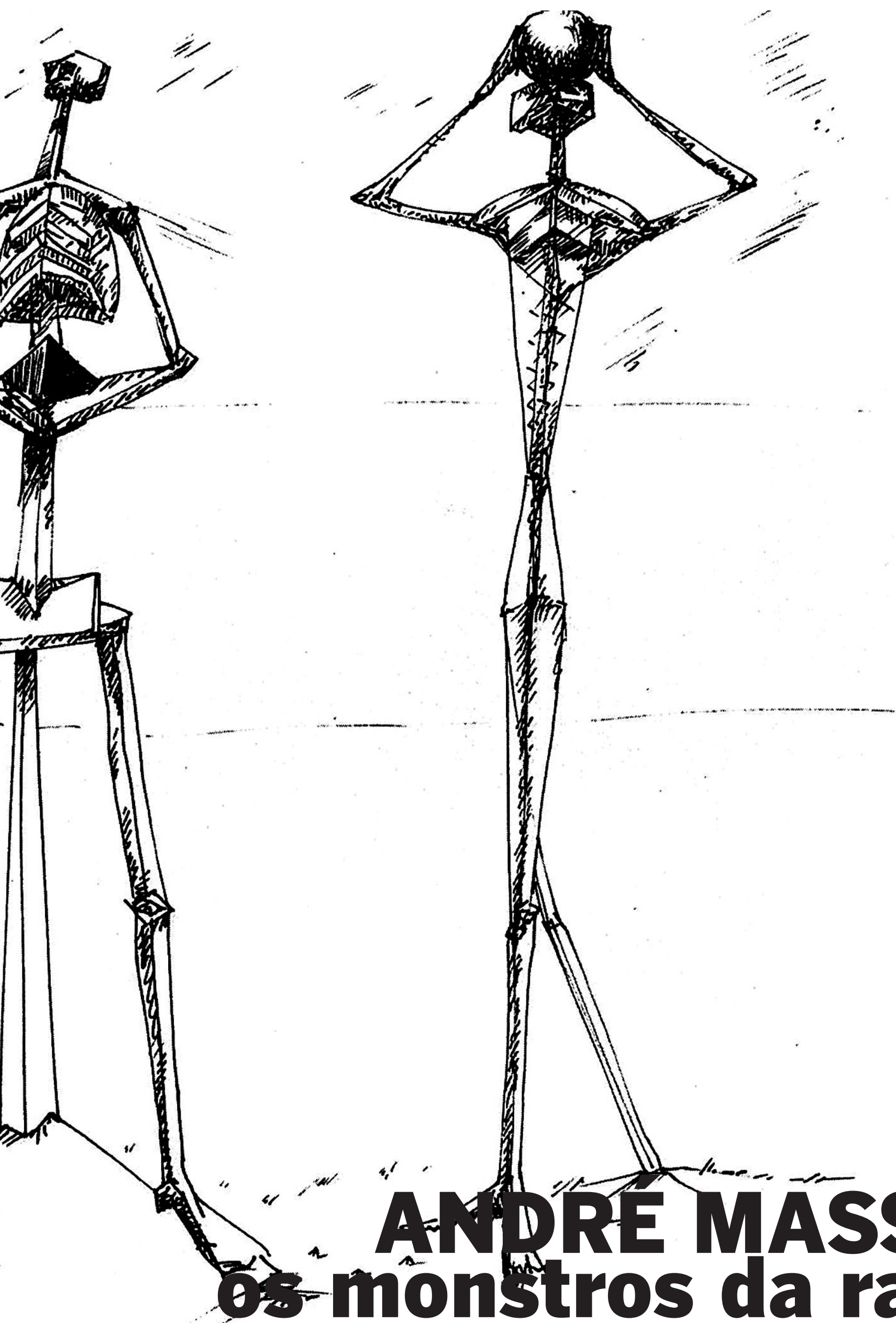

03 MAIO DO 2007 - NÚMERO 667

rdl

REVISTA
**DAS
LETRAS**

ANDRE MASSON
os monstros da razão

“Os monstros da razón” é o título da exposición que durante este mes se exhibe en Compostela e que mostra, por vez primeira en España, a obra en papel de André Masson, un dos mitos do surrealismo. A obra de Masson, cunha estreita relación con Goya e influencia no expresionismo abstracto, constitúe unha profunda reflexión sobre a violencia e o erotismo, a destrución,

André Masson

Os monstros da razón

a deformidade inherente ao ser humano, a metamorfose e a hibridación, o grotesco e, ao tempo, o patético. Son en total cincuenta debuxos e vinte estampas que serven de retrospectiva de Masson, desde os debuxos automáticos dos anos vinte até as composicións pseudoabstractas de comezos dos anos sesenta. Trátase, en calquera caso, da obra máis íntima dun autor que fundiu o seu trasmundo interior e o mundo da realidade obxectiva.

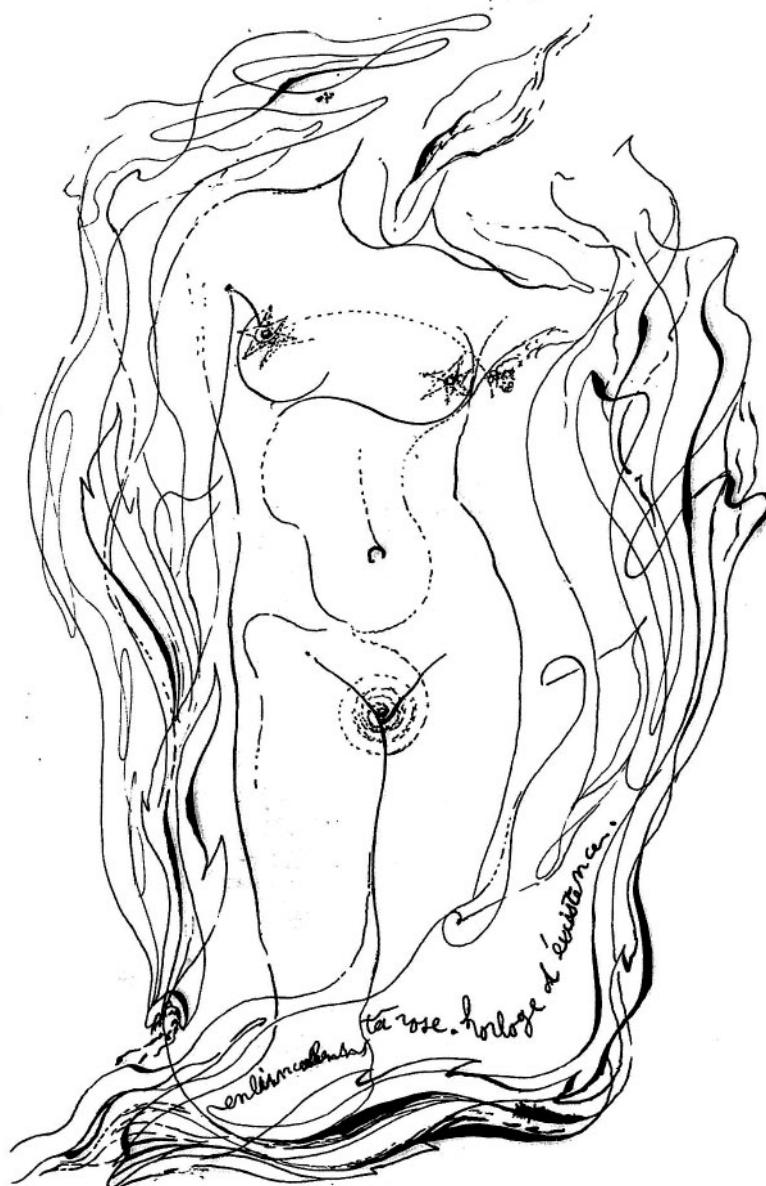
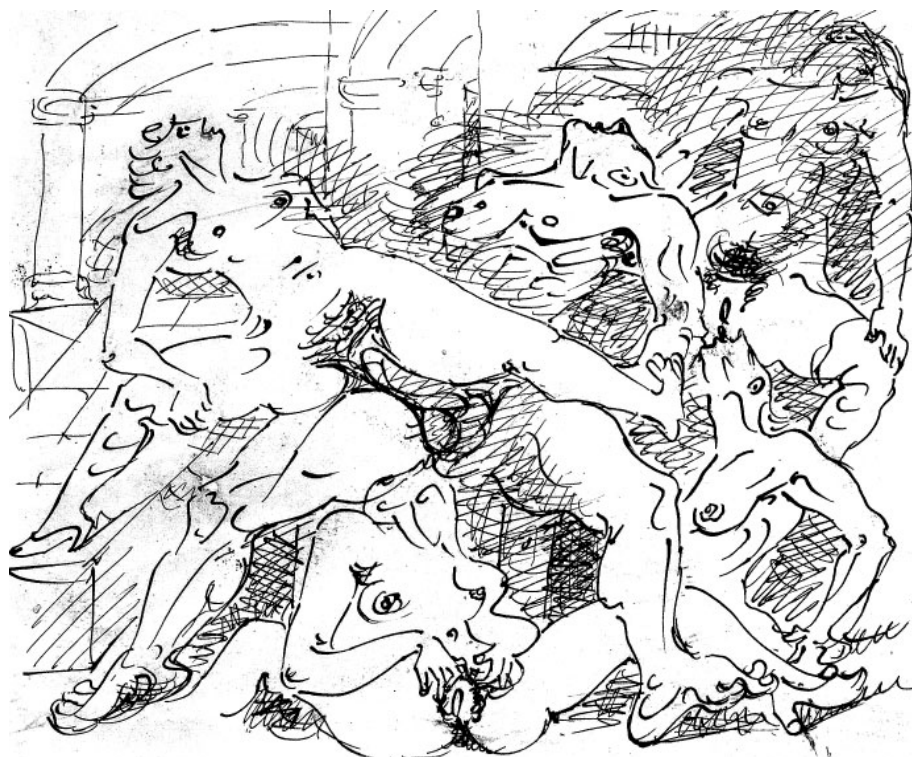
'Autorretrato' de Masson,
unha acuarela datada en
1940

Andre Masson naceu no 1898 en Balagny sur Thérain, no departamento de Oise, en Francia. Os seus primeiros contactos coa arte moderna teñen lugar nunha viaxe ao Midi francés, arredor de 1919, ano no que está datado un dos seus primeiros cadros, callado de influencias fauvistas. Trata o poeta cubista e católico Max Jacob, ao marchand Daniel-Henry Kahnweiler –co que pronto asinará un contrato de exclusividade–, a colegas como Juan Gris ou Joan Miró, co que sempre gardará unha estreita amizade, segundo subliña Juan Manuel Bonet no seu traballo para a exposición da Fundación Caixa Galicia en Compostela, titulado *O pintor e a cultura: volvendo sobre o caso Masson Juan*.

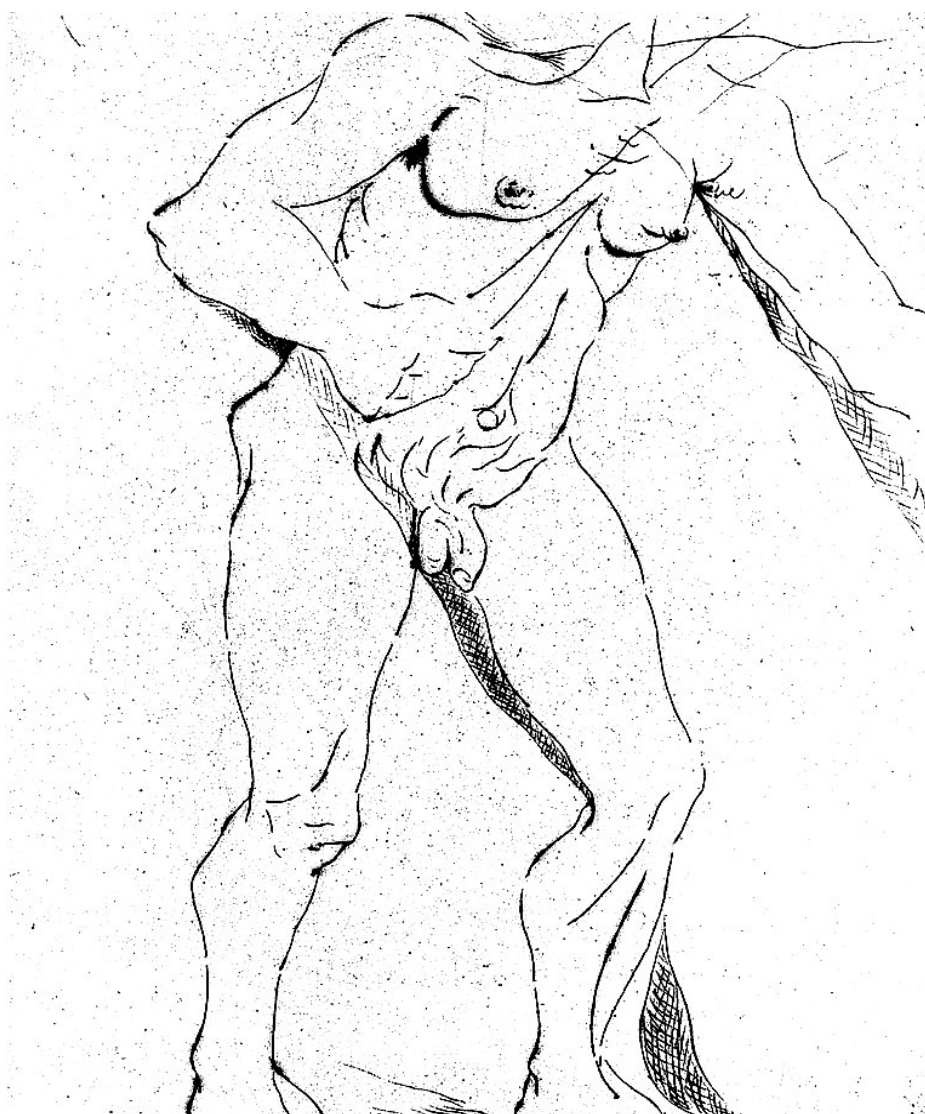
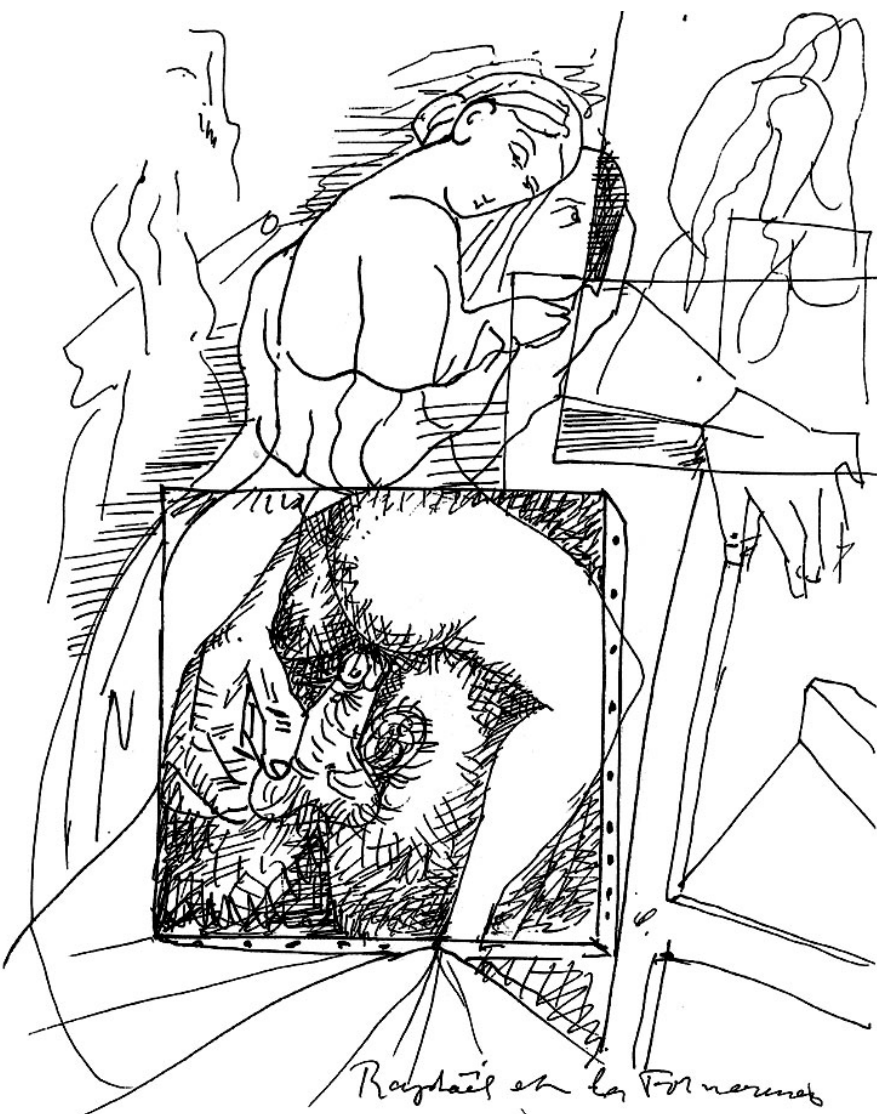
Xa no París dos anos vinte, Masson, que residiu durante algún tempo nun hotel de Montmartre, evoluciona nun medio entre cubista e presurrealista. A súa primeira individual é do 1924, na galería Simon e ilustra Soleils bas, de Limbour, primeiro exemplo dun traballo que o levará a colaborar posteriormente na ilustración de libros de Aragon, Bataille, Crevel, Éluard ou Gaillard –dentro do surrealismo– ou autores como Homero, Novalis, Hugo, Nerval, Rimbaud, Lautremont ou Tristan Tzara, entre outros moitos, nunha liña que prolongará ao longo da súa vida con Senghor ou Camus.

En outono do 1924 coñece a André Breton e involúcrase no surrealismo, se ben a relación con Breton nunca resultou moi fluída. Con todo, convértese no primeiro pintor que aplica a idea da escritura automática. Marx e Lenin son dous ideólogos que percorren daquela a súa cabeza, aínda que pronto se desvinculará deles. Por esta época, conecta co círculo surrealista de Yves Tanguy, Prévert e Duhamel.

Do 1926 en adiante, Masson realizará outra contribución fundamental á pintura surrealista: os seus célebres cadros de area, cun claro antecedente do informalismo. Moitos anos despois, explicaría que o seu traballo coa area constituíu un exemplo de insuflarles aos seus cadros algo do automatismo practicado con anterioridade nos seus debuxos. “Sabida é a importancia”, subliña Bonet, “que Sade tivo para os surrealistas, en cuxas filas militaron os dous principais editores modernos das súas obras (Maurice Heine e Gilbert Lely), aos que naturalmente hai que sumar a Klossowski e máis tarde a

Arriba, debuxo para 'Justine' (1927). No centro, 'Homenaxe a Saint-Pol-Roux', de 1925. Abaixo, 'Masacre ao sol', datada en 1933

Bataille –un dos surrealistas e logo ex-surrealistas máis próximos a Masson. Xa nos anos vinte, Masson ten unha serie de debuxos sobre o universo convulso do Divino Marqués, e máis concretamente sobre *Justine*. Época, para Masson, dun erotismo exacerbado, incandescente: acomete, paralelamente ao traballo a partir de Sade, a ilustración de dous libros surrealistas rodeados de escándalo, *Le con d'Irene*, de Louis Aragon, e *Historie de l'oeil*, novela de Georges Bataille, inicialmente baixo a máscara Lord Auch”.

É nos anos posteriores cando o heterodoxo Masson se distancia máis marcadamente de Breton, porque o considera demasiado autoritario. No 1929 sobrevén unha ruptura que durará case dez anos.

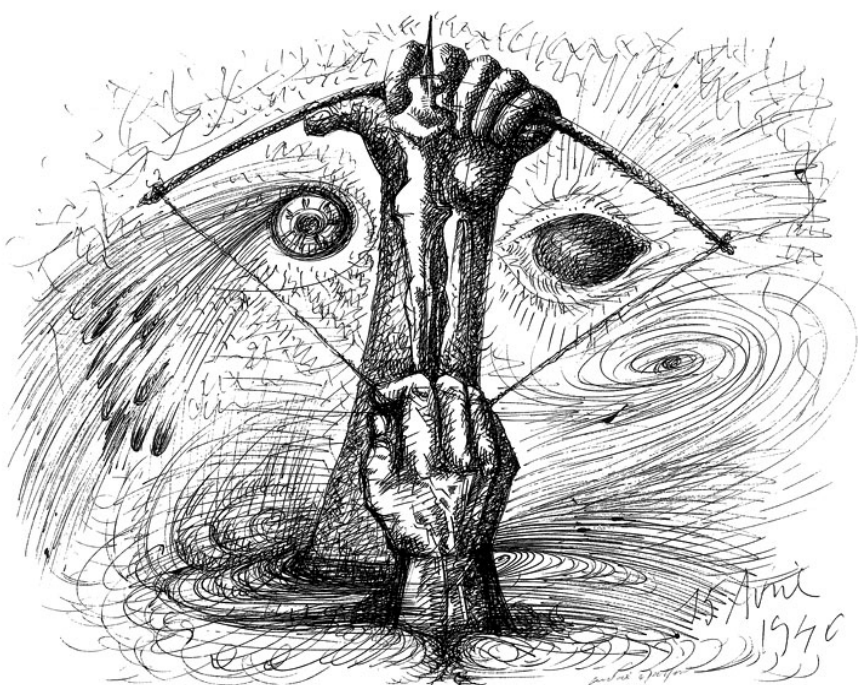
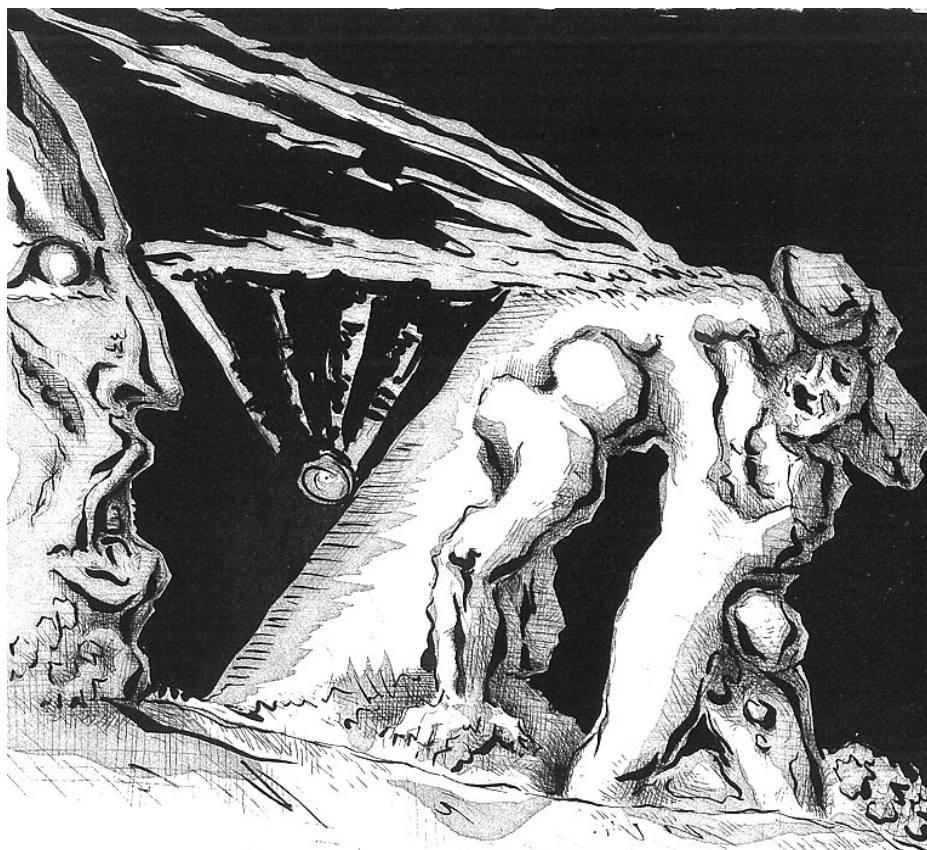
Entre 1934 e 1936, el e Rose Maklès, coa que casaría en Barcelona no 34, viven en España. A súa relación co país foi un auténtico “frechazo” –como indica Bonet– que comeza no Escorial –onde cae rendido ante O Greco. Establécese en Tossa de Mar e alí recibe a Chagall ou Michaux, que sentía por Masson unha especial admiración. Desde Tossa –onde viven “como as plantas respiran e os paxaros cantan”– realizan distintas viaxes pola península e fai unha obra onde aparecen segadores andaluces, curas atacados por cangarexos, tauromaquias... Sobre esta etapa, escribe: “España amósase máis por un visionario (escúsome por esta palabra ambiciosa, pero non atopo outra) que por un viaxeiro”. Ese visionarismo, engade Bonet, “esa fidelidade á capacidade de metamorfosear o real, explica o parentesco profundo entre estas obras dun forasteiro e as que por aqueles mesmos anos realizaba o valleciano Alberto, na súa faceta de pintor, unha faceta na que tamén oi veremos aproximadamente á poboación troglodita, a de Benimanet, en Valencia”.

O comezo da guerra, que o leva a abandonar o país, empúrrao a identificarse coa causa republicana. Xorden entón obras comprometidas, de extrema virulencia, os seus *desastres da guerra* –como el mesmo os denomina– de carácter antifranquista e anticlerical. Esta inspiración española –que tamén se traduciu en poemas– alimenta “parte da obra massoniana do inmediato retorno e aínda despois da posguerra mundial, volvería ao español. Nese tránsito, reconcíliase con Breton –ao tempo que se desgaxa Dalí–.

Durante a ocupación dos nazis en Francia, exíliase en América. Refúxíase nunha granxa de Connecticut e nela descobre o vermello dos *veráns indios*– como indica–, unha cor que vai impregnar a súa pintura. Desá época data, ao parecer, a influencia que exercerá o surrealismo

Arriba, 'Os regulares', de 1937, realizada durante a guerra civil española. No centro, á esquerda, 'Tauromaquia', tamén de 1937. Á dereita, 'Souvenir de Calmarza'. Abaixo, 'Soño dun futuro deserto', de 1942

exercerá sobre o expresionismo abstracto e máis concretamente sobre Pollock. William Rubin –autor da monografía máis prestixiosa sobre o surrealista francés– explica moi ben o transvasamento que entón se opera entre Masson e o pintor norteamericano, exemplificado nos cadros sobre Pasifae, ambos os do 1943. “Pollock”, diría Masson, “chegou a uns extremos que eu mesmo non podía imaxinar”. Ademais de Pollock, as súas pegadas pódense seguir en pintores como Baziotes, Arshile Gorky, Gottlieb, Robert Motherwell ou mesmo Rothko.

Masson romperá definitivamente con Breton en 1943 e, por exemplo, xa non figura na exposición surrealista de 1947, que marcaría a refundación do movemento tras a volta a París do seu mestre de cerimonias. En 1945, el mesmo regresa a Francia e establécese en Aix-en-Provence, nunha longa e intensa etapa de produción artística. Son anos, con abondosas viaxes a Italia, nos que redobra a súa actividade de escritor, resumindo en varias publicacións a súa filosofía.

Desde o punto de vista plástico, a paisaxe convértese na grande protagonista da súa pintura, nunha traxectoria que obterá o recoñecemento internacional co Gran Premio da Bienal de Venecia de 1954. A partir de aí, e até a súa morte en 1987, Masson convértese nunha icona á que lle dedican retrospectivas os máis importantes museos do mundo, entre eles o MOMA de Nova York.

Del e da súa relación co teatro, Jean-Louis Barrault indicou que Masson “é un pintor pensador, mais é o seu propio sangue o que pensa. Todo o que expresa sente o sangue do home. Sente como as súas liñas, como as súas cores. Indentifícase con elas coma tantos personaxes; con elas no movemento, na súa fricción, nos seus instantes presentes. A súa pintura no seu movemento: conflito, drama directo entre liñas e cores, é unha pintura dramática”.

Porque Masson, engade, “é un pintor subterráneo, central, axial, de lume, porque pode facer pasar o misterio da vida no seu sangue e porque sabe pensar a súa vida, porque pode ver o seu propio gozo, porque por fin acada as varias leis xerais básicas que as artes se funden nunha soa, ritmo e movemento, Masson pode achegar o seu poder particular no tocante á forma e a cor ao servizo da arte teatral”.

Pola súa banda, André Breton, sumo pontífice do surrealismo, asegura que a inqueda de Masson “é o que poderíamos opor co máximo rigor á beatífica compracencia que exhiben cara a si mesmos case todos os artistas”. A súa pintura, neste sentido, xorde de fenómenos de xerminación e eclosión, “captados no intre no que a folla e a á, que empezan apenas a despregar, se atavían co máis turbador, co máis efémero, co máis máxico dos lustres”.

M.D./A.R.

Coordinación: A.R. López, Montse Dopico e S. Noia. Deseño: Signum. Na portada, 'Formas lóxicas', datada en 1938

94

Men because they are better Angels are happier than. ^{Angels} Men because
they are not always Preying after Good & Evil in one another &
eating the Tree of Knowledge for Salams Graduation

Thinking as I do that the Creator of this World is a
very Cruel Being & being a Worshipper of Christ
I cannot help saying the Son of Man unlike the Father

First God Almighty
come with a Trumpet
on the Head Then
Jesus Christ come
with a balm to
heal it

The Last /ed part is an Overwhelming of Bad Other
Science. Mental Things are above Real what is called
Opinion Nobody Knows of its Swelling Place is in Talley &
its existence an Importance When is the Excellence Out of Mind
or Thought When is it put in the Mind of a Fool. Some People
further themselves that the world is a

Que é a poesia?

Dezasete poetas galegos responden para a Revista das Letras a unha pregunta esencial da literatura, das artes e, para moitos, da mesma vida: ¿Que é a poesía? Son Dezasete intentos de definición do que, se cadra, é indefinible. Do que foxe do entendemento racional, para agocharse na emoción e no sentimento coa complicidade dunha linguaxe. Un modo de expresión radical, ontolóxico. Latitudes alén da realidade visible. Porque poesía é todo. Subversión de todas as ordes. Último reduto para a palabra en liberdade. Instrumento de modificación da sensibilidade colectiva. Arma de

comunicación masiva que se alimenta das cicatrices. Cascallo dunha civilización fracasada. Tensión entre lingua e realidade. Música en silencio, espazo en branco e significado escuro. Exercicio honesto da procura constante da verdade comunicativa. Unha das viaxes máis fecundas que pode facer a palabra. Diálogo entre o aspecto conservador, que nos vén dado pola tradición, e innovador, que nos vén dado polo inconsciente. A primeira linguaxe do ser humano, a máis primitiva. Contaminación radical na alma do lector que pode alterar a conciencia e a percepción da realidade.

Quizais a poesía sexa un funil para pasar as palabras dun recipiente a outro de boca máis estreita. Unha lente pola que se ven a luz, a escuridade, as cores. Tamén é unha raíz, é botar fóra as entrañas, vomitar. Unha catarse para os ollos, unha tumba que nos alimenta. Pode ser un peite co que alisamos o pelo para estar máis guapos, co que tamén poden peitearse os calvos. No fondo do mar a poesía é un cefalópodo, con ventosas para a empatía co mundo. Ser

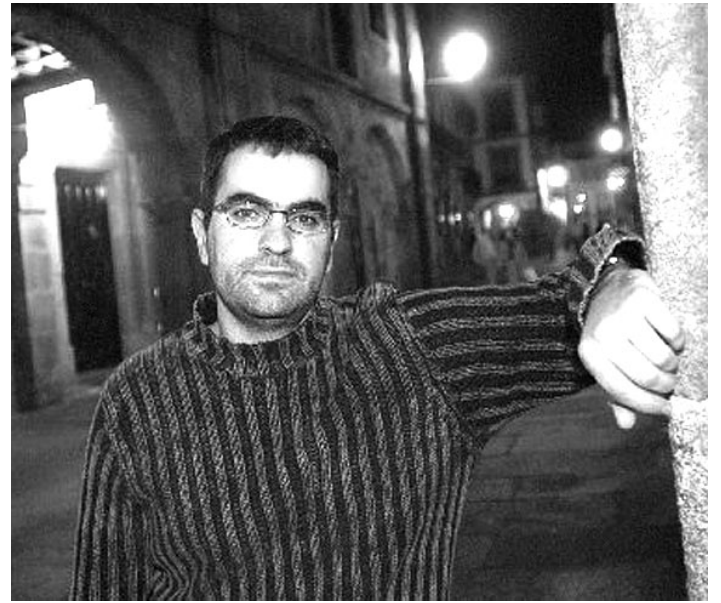
poeta é arrincar o esterco, implica esforzo. Para despois esbardallalo na leira, nun infértil desexo de fertilidade. A poesía é un xogo de azar, coa probabilidade do sufrimento e do pracer. Vivir na poesía é randearse nun bambán, na ponla dun carballo. Chegar cos pés ás nubes. Aprender bailes de salón, coa elegancia dun transatlántico.

Lupe Gómez

Para **Xavier Seoane**, ningunha definición abranguería totalmente a poesía, porque a poesía non se pode definir aínda que existen definicións “extraordinarias”, coma a de Novalis cando afirma que a poesía “é o real absoluto”. A poesía, puntualiza, é unha arte a través da palabra que constitúe unha das viaxes ontolóxicas, artísticas e expresivas esenciais. Temos, asegura Seoane, a ciencia, a filosofía, as variadas artes de contar, un millón de formas de construír ou facer música, pero “ningunha arte pode substituír a poesía”. Hai aspectos existenciais, cognitivos, emotivos, nos que só a poesía pode entrar, por iso, agoira Xavier Seoane, “nunca morrerá”.

E, por outra banda, a poesía é, segundo este autor, unha das viaxes máis radicais e fecundas que pode facer a palabra, porque “tensa até os límites últimos o cárcere da linguaxe no que estamos mergullados, é un ir máis alá”.

Rafa Villar cre que “a poesía é, fundamentalmente, linguaxe, tensión entre lingua e realidade”. Interven, segundo este autor, na poesía, a razón e as emocións. “Todo o que se move arredor diso pode dar lugar á poesía, sempre coa linguaxe como instrumento”, di.

“Como persoa”, engade, “penso que me complementa. Sempre a teño moi presente, aínda que non escriba todos os días, sempre lles dou voltas ás palabras. A poesía é unha parte bastante importante da miña vida”.

“Para a sociedade”, subliña Rafa Villar, “é algo que está aí, oculto e invisible. Se desaparecera, desaparecería unha parte importante de nós como pobo, como cultura. Non lle damos a importancia que ten. Se a perdéramos, botariámola en falta”.

Fran Alonso asegura que “a poesía ten o mesmo valor que calquera outro xénero literario. A mitificación da poesía é, precisamente, o que a afastou da xente en moitos casos”.

“A poesía”, salienta, “axúdache expresar sentimentos, sensacións e emocións que non veñen do dicionario, chegar un pouco máis alá”. Ademais, como xénero, “permite unha experimentación maior. Coa poesía podes estirar a lingua, ata rompela, e as formas. Está menos suxeita á convención literaria, e á da lingua, que a narrativa”.

“A min, particularmente, sérveme para falar do que me inquieta e, sobre todo se está ben escrita, permíteme conseguir un nivel de comunicación co destinatario que non é fácil de acadar cos outros xéneros literarios”, conclúe.

Elvira Riveiro lembra que “existen moitas formas de definir a poesía pero, de todas as definicións coas que levo traballado, hai unha bastante axeitada”. Esta definición é, segundo a autora, a seguinte: “poesía é a primeira linguaxe do ser humano, a máis primitiva, a máis antiga”.

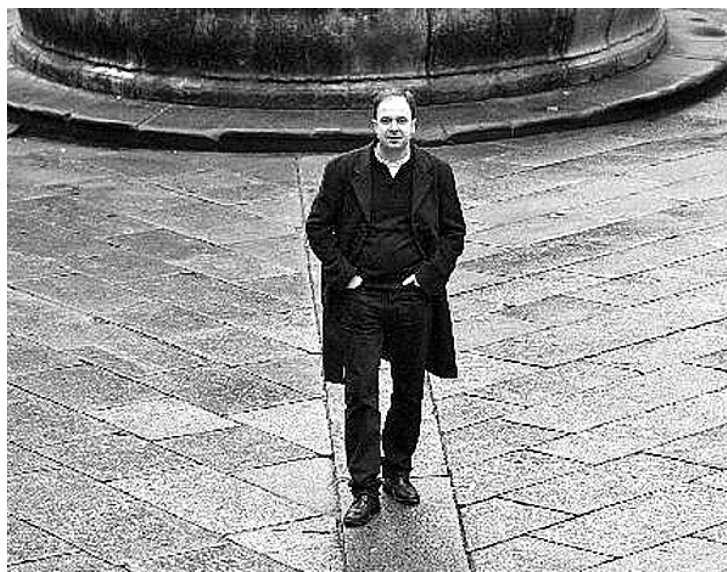
“O feito de darlle nome ás cousas, de abstraer en palabras as formas, os obxectos, iso é a poesía”, aclara a escritora de Cerponzóns.

A poesía tamén significa moito para Elvira Riveiro desde o punto de vista persoal. “Para min”, explica, “a poesía é algo que me vén dado, que se me presenta, e do que non podo, aínda que quixera, pasar como se non existira”.

A poesía é, segundo **Manuel Forcadela**, “unha forma de coñecemento na que se apela á tradición e ao coñecemento herdado, a través das lecturas e da cultura en xeral e, por outro lado, se apela ao inconsciente”. Forcadela entende, ademais que “a poesía é un diálogo entre o aspecto conservador, que nos vén dado pola tradición, e o innovador, que nos vén dado polo inconsciente”.

“Nese diálogo”, engade o autor de *Ferida Acústica en Río*, “asoma unha construción persoal na que o eu trata de situar dentro da cultura as propias pulsións a través da linguaxe”.

Carlos Negro cre que “poesía é unha palabra que se resiste a ser consumida como produto de supermercado. É o último reduto para a palabra en liberdade”. A poesía é, tamén, para este autor, “a combinación da intuición da intelixencia e da matemática do misterio. É música e silencio, espazo en branco e significado escuro”.

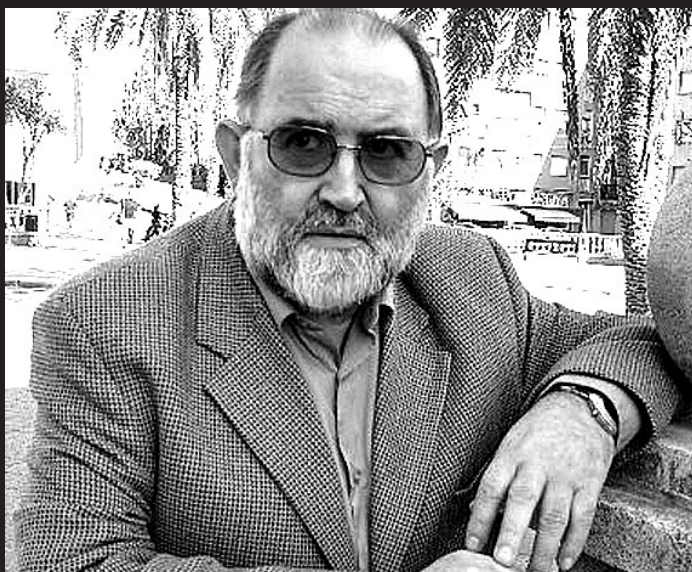
“Nunha dimensión máis íntima”, engade o escritor, “é tamén como o aire para respirar, un terceiro pulmón. É un retorno á orixe do son, á busca da palabra orixinaria do principio dos tempos”.

“Non se sabe nunca de todo o que é, sempre se nos escapa”, resume.

En opinión de **Xosé María Álvarez Cáccamo**, a poesía é “un instrumento lingüístico que garda estreita relación coa música, e que ten funcionalidades múltiples, abertas, para moitas cousas”. É, ao mesmo tempo, “un instrumento de coñecemento non estritamente racional”, engade, “que tamén serve para transmitir estados de ánimo ou visións do mundo. É un instrumento de comunicación”.

Cáccamo afirma que a poesía aínda lle serve “para indagar no meu propio eu, e descubrir claves do mundo, do meu e do colectivo, aínda que non creo na poesía como un instrumento inmediato de transformación da realidade. A longo prazo podería servir como un instrumento de modificación da sensibilidade colectiva e, en ocasións, a poesía pode ser un instrumento mesmo revolucionario, para axitar”.

Xosé Lois García comeza a súa resposta lembrando unha frase de Díaz Pardo; “pintura é todo”. A poesía é, entón, “casi todo, unha forma de vida, que se proxecta nun cambio do propio autor, que lle crea hábitos, sobre todo de pensar e meditar as cousas nas que a poesía se quere revelar”, asegura.

O autor chantadino indica tamén que “a poesía é un hábito que me leva a descubertas insondáveis, é todo, está en todos os lados, que che fai reflexionar sobre as cousas que estás observando, nas que a poesía se revela especialmente”.

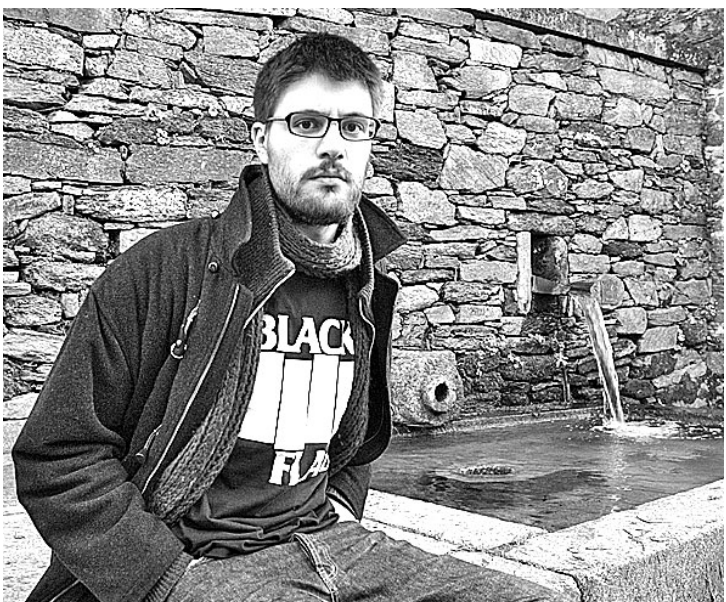
“Na nosa sociedade”, pensa, “a poesía debería ser un hábito diario de lectura. No mundo occidental, desgraciadamente, non é unha prioridade. A min acompañame cada día”.

Miguel Anxo Fernán-Vello cre que a poesía “é un acto de irrupción da emoción e da conmoción do lector a través da lectura do poema. Non a concibo sen un tremor existencial, debe golpear no espírito do lector. Hai nela unha resonancia primitiva do ser, do animal. É unha contaminación radical na alma do lector que pode alterar a conciencia e percepción da realidade”. Por outra banda, e recollendo palabras de Mallarmé, este autor describe a “experiencia poética como un espirarse cara ó descoñecido, no sentido de que é unha expresión radical do individuo e do lector que a percibe. Paul Valéry di que é linguaxe nunha linguaxe. Borges falaba da poesía como un feito de comunicación esencial que debe tocarnos fisicamente como a proximidade do mar. Novalis dicía que era unha forma de pensamento e Kafka que era como clavarlle ó lector un puñal nas costas.

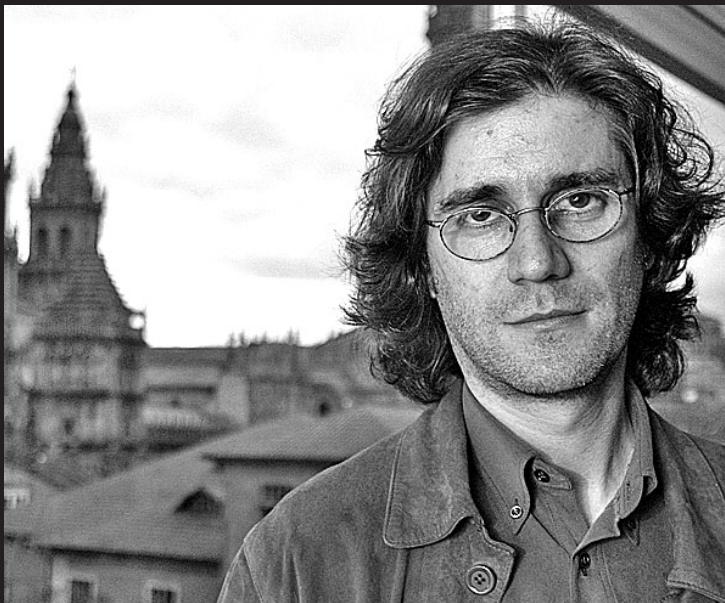
“A poesía é”, en palabras de **María do Cebreiro**, “radical: gústalles a poucos e pertécenos a todos. É resistente: rompe coa ditadura do sentido común. Non admite ben a media voz: é para ser dita con altolantes ou para lerlle a alguén na cama”. “A poesía”, engade a autora de *Os hemisferios*, “é complexa como o mundo e elemental como a vida. É o escenario que fai posíbel que Brecht fale con Beckett, que Akhmátova bique a man de Maiakovski”.

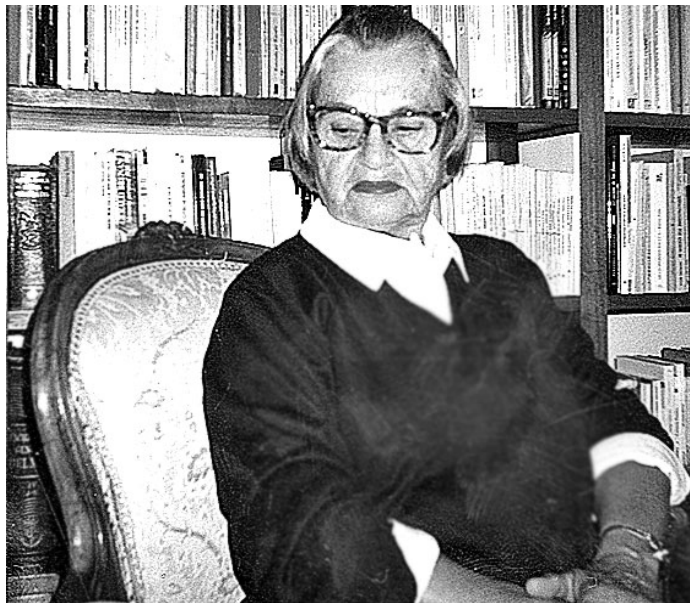
Daniel Salgado responde á pregunta ¿Que é poesía? aclarando que “esta é a miña resposta de hoxe. Onte foi outra, e mañá sería unha distinta das anteriores”... Poesía é, deste xeito, “antes de máis, unha fractura, un síntoma do colapso, os primeiros corpos, as últimas noticias –pegadas, cicatrices, ecos, raíces infectadas, lápidas, sombras–. O cascallo dunha civilización fracasada e as costuras rebentadas da linguaxe. Sobre todo, que facer.”

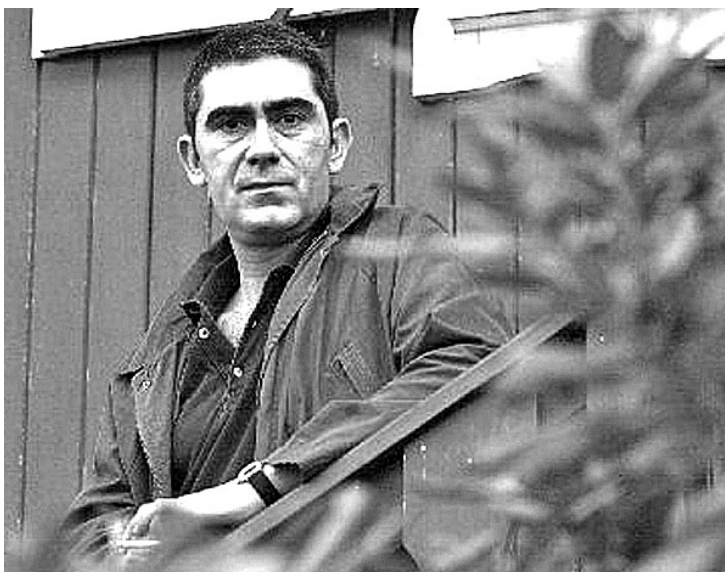
A visión da poesía que ten **Emma Pedreira** é a dunha “máscara e unha mentira. O último reduto dos valores e tamén dos medos. Un lugar no que habitamos mansamente os ferozes e onde hai soidade e un tremendo frío. A poesía é unha arma de comunicación masiva que se alimenta de cicatrices. É un listado de carencias e unha denuncia e un enfrontamento”. “Fundamentalmente é un berro xordo e unha danza louca coas palabras, un chorar dos dedos e un tremer da boca. Unha luz reversible e interior, ese burato negro que atrapa e consume todo. Unha ollada ao mundo e unha fuxida. Nunca saberei o que é, pero sei que nos habita”, conclúe.

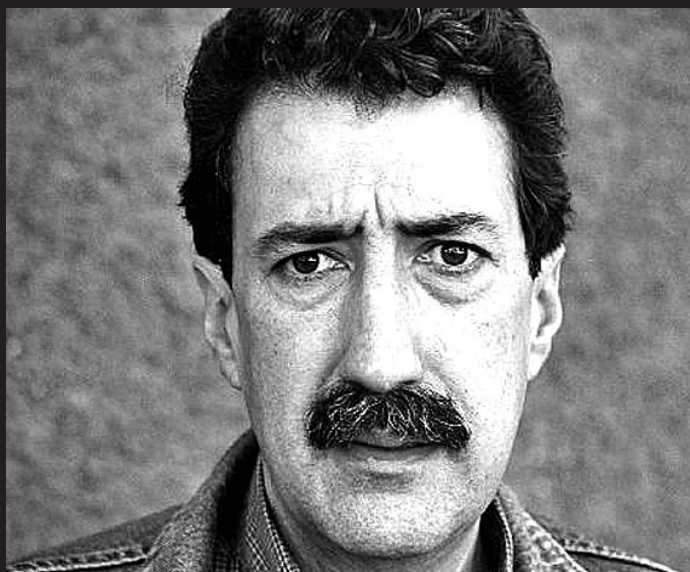
“Cando teña algunha idea do que é poesía escriboche, pero é improbable”. Así de indefinible é a poesía para **Xabier Cordal**.

María do Carmo Krukenberg dá unha visión contundente da poesía: é “unha das últimas cousas que quedan no mundo cunha limpeza absoluta. Única das artes que non cobra grandes cartos. E auténticamente por amor á beleza, un sentimento moi íntimo que ten cada persoa. Unha chea de grandes poetas en Galicia. Catro xeracións de poetas impresionantes cunha personalidace propia fantástica. É o máis fermoso que temos no mundo. Ser capaces de gustar da beleza, dos sentimentos máis fermosos que pode haber no mundo. O meu traballo non o podo definir. Unha poesía moi social. Moi comprometida. Que sempre estiven pensando na xustiza. Porque o home segue con esta violencia, este desacougo, esta falta de xustiza que hai no mundo. Tenme sempre presente, e o amor. O amor do ser humano. Se os homes se quixeran un pouco máis, se se respectasen máis, sen importar raza nin cor, o mundo sería unha marabilla e aínda non o vexo. A beleza da vida non se pode romper. Detesto a guerra. Négame a entendela”.

Poesía “é todo”, afirma **Antón Dobao**, “ou todo é poesía” porque “é comunicación en estado puro. Comunicación nun nivel descoñecido, case iniciático, no que as palabras non son o que aparentan, senón que aspiran a ser o que realmente son, fóra dos procesos de expropiación a que se ve sometida a nosa capacidade comunicativa precisamente. Porque aí situaría eu precisamente, o valor da poesía nun tempo que parece estar chamado a prescindir inexorablemente dela, e para sempre. Aí, na dimensión subversiva da poesía. A subversión de todas as ordes. Da orde comunicativa e, por extensión, tamén da orde social. Iso independentemente do asunto que trate cada poema. É o texto poético como disparo contra a aparencia da comunicación humana, unha dimensión diferente desta, verdadeira, non sometida aos condicionamentos do mercado nin da orde social nin do poder. A poesía é, pois, o exercicio honesto desta procura constante da verdade comunicativa. Outra comunicación é posible”.

“Poesía é”, para **Vicente Araguas**, nin máis nin menos que “todo o que me pon, e o que me dispón”.

94

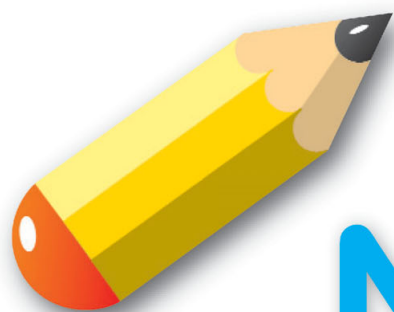
Men became they are better Angels are happier than. ^{deeper} Men become
they are not always Praying after Good & Evil in one another &
eating the Tree of Knowledge for Salams Gratification

Thinking as I do that the Creator of this World is a
very Cruel Being & buy a Whipper of Christ
I cannot help saying the Son O how unlike the Father

For God Almighty
comes with a Trump
on the Head. Jesus
Jesus Christ comes
with a balon to
heal it

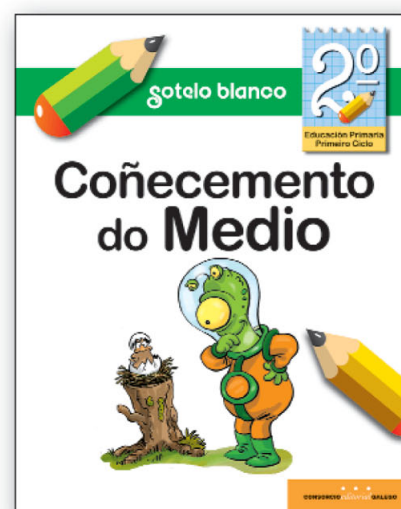
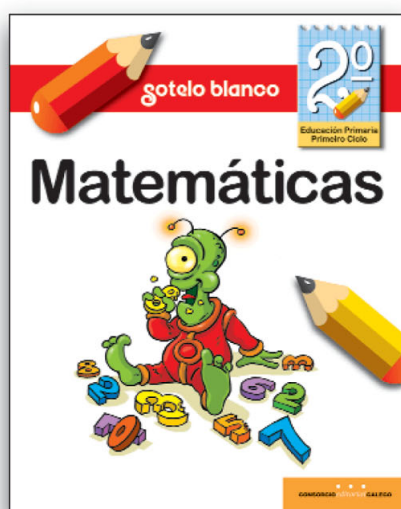
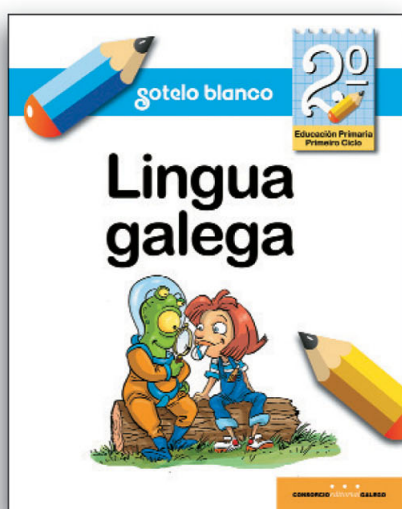
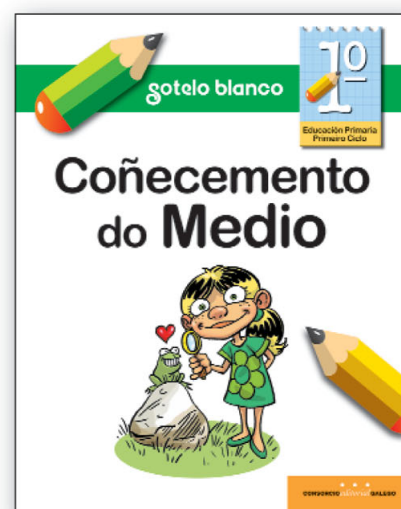
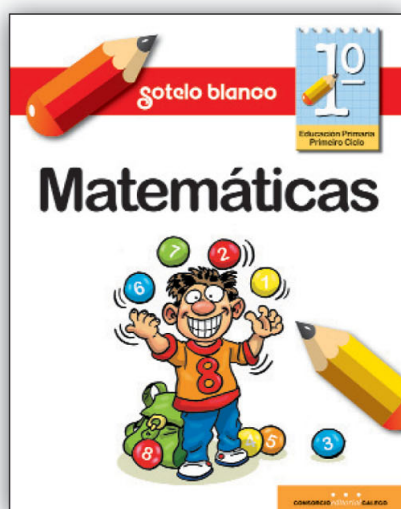
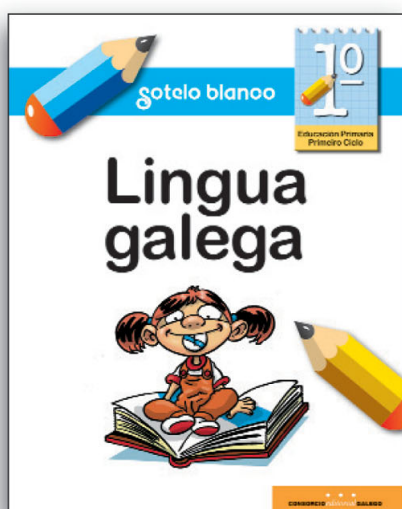
The Last part is an Overwhelming of Bad Old
Science. Mental Things are above Real what is called
Opinion Nobody knows of its dwelling Place it is in Fallacy &
it existence an Importance. When is the Experience Out of Mind
or Thought When is it not in the Mind of a Fool. Some People
believe themselves that there will be No Last judgment &

Proxecto Editorial gotelo blanco

Elaborado en
GALICIA

Na escola, en galego

Educación Primaria

Para calquera consulta:
CONSORCIOeditorialGALEGO
Teléfono: 986 405 051 Fax: 986 404 935
Teléfono móbil: 629 870 613
e-mail: pedimentos@coegal.com

www.soteloblancoedicions.com

CONSORCIOeditorialGALEGO

A GUERRA_maría do cebreiro

E o teito de Kabul caía sobre nós, que non somos
mulleres
aínda non.

Ata que reparamos
en que só se trataba dunha saba.

Para iso tanto escándalo.

Qué ben se vive aquí,
de noite nas pesións e de día nas fontes.
Sucísimas as sabas, iso si,
tan sucias que é imposíbel referilo
ou durmir riba delas
sen noxo, sen perigo
de que a pel forme parte
da nosa propia luz,
ese lugar estraño
que outros pensan amábel
pero a nós case sempre
nos dá frío.

Do libro *O barrio das chinesas*

Malia a súa xuventude, María do Cebreiro (Compostela, 1976) acadou rapidamente o status de “clásica” dentro da poesía galega graz a unha poesía onde a madurez foral se fundían cunha desbordante imaxinación e cun amplo catálogo de recursos. Ademais de distintos estudos filolóxicos, publicou en 1998 o seu primeiro poemario, *O estadio do espello*. No 2002 chegarían *nós, as inadaptadas* e *Damas negras: música e poesía cantada por mulleres*. Entre os seus títulos, figuran *Non queres que o poema te coñeza* (2004) e *Os hemisferios* (2006).

A ILLA ENCARNADA_maite dono

Unha nena estrana ao lado da vía do tren.

Unha nena fea-guapa nun lugar repleto de mapoulas.

Sentada no plano inclinado que da xusto á vía férrea, ou ben, nunha chaira inmensa colmada tamén de mapoulas.

Ela sentada no centro, como atravesando o mar do sangue: Lapando pétalas e pétalas... Soña con anxeliños vermellos, crimes, ceos, ciúmes, cegoñas degoladas e coa súa regra.

Esperta.

Esperta.

E por suposto, nunca antes vira esa illa encarnada que hai na súa braga branca...

Do libro *O mar vertical*

Maite Dono compaxina unha intensa actividade teatral coa súa traxectoria musical, que se inicia cun primeiro disco como solista no 1998, *Corazón de Brief*. O seu segundo disco foi *O mar vertical*, completado cun libro de poemas homónimo. Colaborou con grupos como Na Lúa, La Musgaña, Espliego ou Frontera. Tamén na formación do contrabaixista de jazz Baldo Martínez co Proxecto Miño. Como poeta, comezou con *Manta de Sombra*, no 1996, libro polo que recibiu o Primeiro Premio Internacional Libros do Egoísta . Despois chegou *O mar vertical*, no 2002, e un ano despois *Desilencios*.

CERIMONIA TRIBAL_olga novo

Cerimonia tribal
nocturno
tumbada enriba dos arbustos medro por eles
desvíome cara ó talismán
outra maneira de sermos neolíticos
fuxir
o limo á plenitude
rachar correr desconvocar as rotas
tirar ó monte
zugar as augas rotas das mulleres que lles quedan nas xestas
abandonarse ó vento máis nómade
verme disposta máis a estalar máis
nun punto de luz atravesado pola memoria
mirar cara ás loucas que tanto amas
desprovistas todas do silencio
coma se lles correra por dentro un río de leite
e ter a certeza de ser máis radical
e verme nas súas augas máis concéntrica.

Do libro *A cousa vermella*

Olga Novo, (Vilarmao, Pobra do Brollón, 1975), é unha das poetas máis turbadoras da poesía galega actual. Deuse a coñecer como poeta en revistas como *Clave Orión*, *Óisbos*, *Festa da palabra silenciada* ou *Dorna*. No 1996 publicou o seu primeiro poemario, *A teta sobre o sol*, ao que lle seguiu *Nós nus*, un verdadeiro acontecemento literario dos anos noventa. O seu título máis recente (2006) é o inquietante *A cousa vermella*, aínda que neste suplemento deu a coñecer os seus últimos versos (2006) baixo o título de *Monocromos*, agora recollidos no número cero de *A Fontanela*, a revista de GALICIA HOXE que se estrea este domingo.

E logo!

En galego, tes todo por festexar.

En galego, tes todo por dicir.

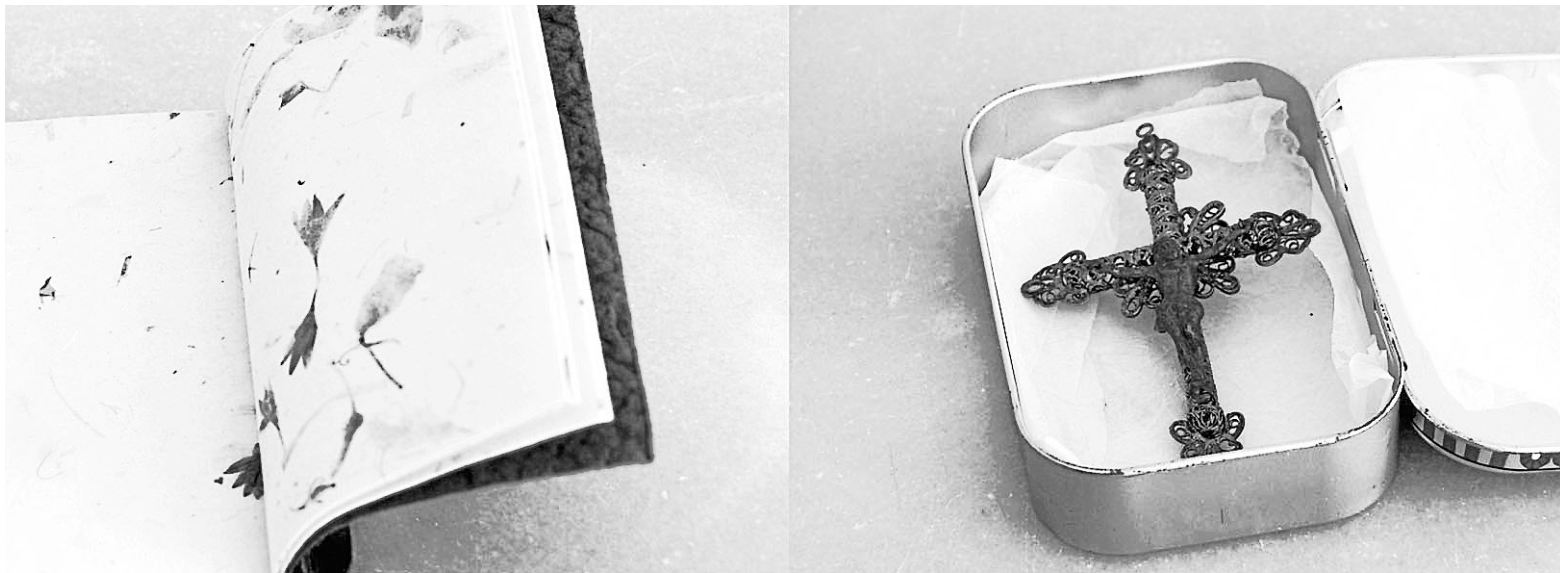

XUNTA DE GALICIA
PRESIDENCIA
Secretaría Xeral de Política Lingüística
www.galegoelogo.com

Estrella Galicia
CERVEZA ESPECIAL
CERVEZOS DESDE 1894

**E ti...
¿como
a ves?**

Estrella Galicia recomienda o consumo responsable

ACUSO_emma pedreira

Teño ollado desangrarse en augatinta
o soño obsceno de gustav klimt:

vin mulleres esgazadas devoradas na semiluz
abrir os seus corpos en pétalas de pel
ao xeito en que a miña nai se estarricara
en escamas de sol
e plenísima en raios me adiantou luciferina sobre a luz xusto
como unha corrente eléctrica de agonía triste e negra de cor de fuxida

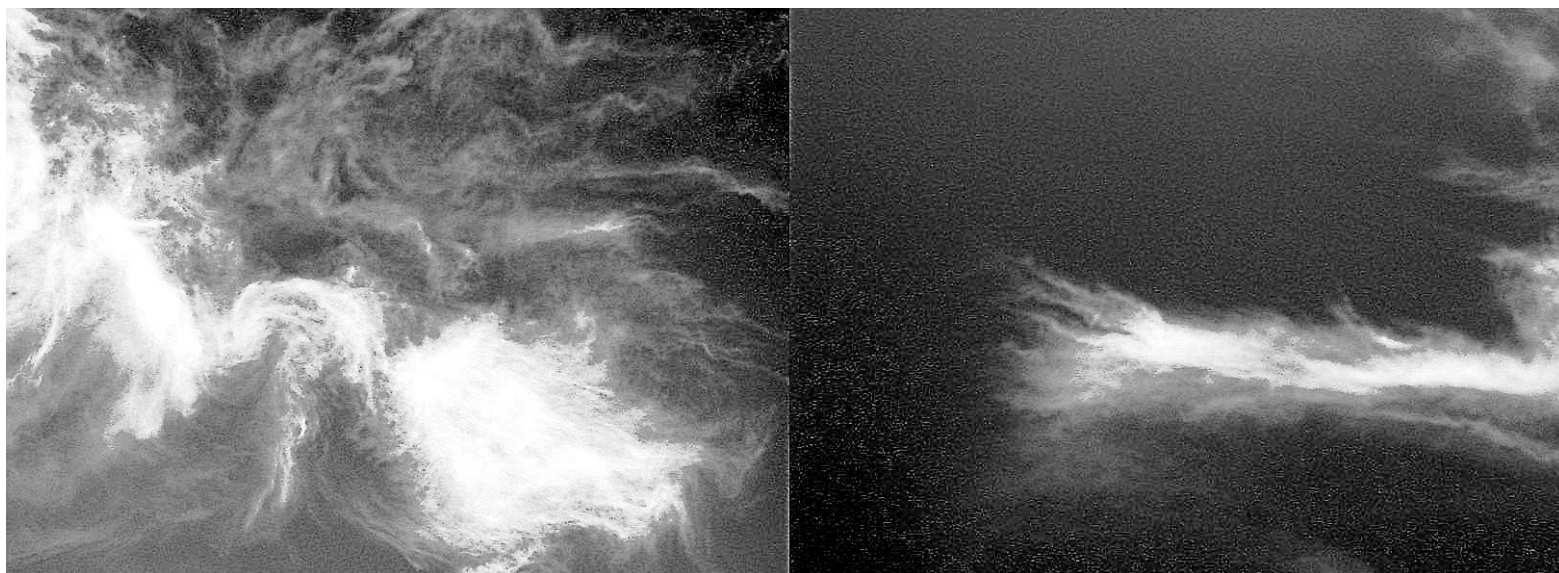
Vin mulleres ensortellando
unha fame de flores despidas entre as pernas
abertas á cor volcánica
coa boca chea de auga e amor en movemento
para despois descortizarse a alma
entre beberaxes e mosaicos do beixo e a voz última que se fai dor e se fai silencio.

Para levar unha morte altísima cravada a bágoas entre os labios.

o libro *Velenarias*

Emma Pedreira (A Coruña, 1978) consolidou a súa traxectoria nos anos noventa á marxe de grupos literarios. Dirixiu talleres literarios ademais de participar no Colectivo Poético Humilladoiro. Como narradora publicou a novela *Bestiario de silencios* (2001) e do relato *Casa tomada* (2001). Como poeta, a súa obra colleitou numerosos galardóns. Entre os seus títulos, figuran *Diario bautismal dunha anarquista morta* ou *Velenarias*.

COMO MEDRARON_ emma couceiro

Como medraron
comigo
teñen vida propia que afogan máis vivas

e non saben remedios

e anoitecen soas.

Son como outras nenas;
aprendín a xogar con elas
e esquecín os remedios
os seus nomes
cando dicían
nunca.

Tiven sono
e durmín con elas.
Foi unha evocación confusa
de máis e máis pombas
detrás de min.
Custoume noites de tellados
espiando as súas formas,
ocupaban espacio e, cos anos,
medrarían desmesuradas repetindo
nunca.

Agora lembro que tiven medo
e uns berros cansos
que odiaban.
Tamén máis paredes
e días desfigurados nos que aparece a súa voz
debendo historia e figura antiga
aos meus segredos.

Do libro *Humidosas*

Enma Couceiro, (Cospeito, Lugo, 1977) acomete desde hai anos a traxectoria dunha escritora sutil que busca a palabra exacta para describir o magma interno das almas. Publicou os poemarios *Humidosas* (1997) *As entrañas horas* (1998) e *(Cito)* (Vigo, 2003). Colaborou en varias revistas e participou en proxectos como a Editorial Letras de Cal.

HOTEL-SPA****VILLALBA, LUGO (ESPAÑA). Gestionado por HUSA.

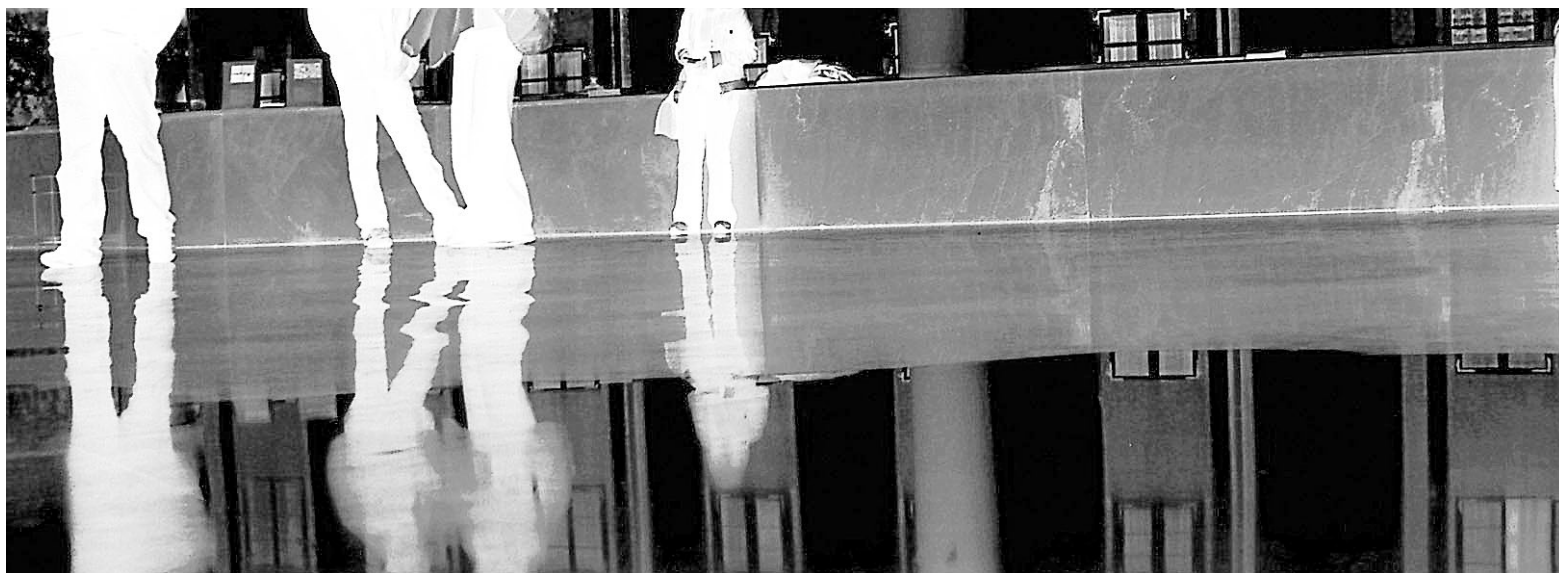
ESPAÑA: A CORUÑA, ALMUÑÉCAR, ARANJUEZ, AYAMONTE, BARCELONA, CABO DE GATA, FUERTEVENTURA, ILLESCAS, ISLA CRISTINA, JACA, LEÓN, MARBELLA, SANTA FÉ (GRANADA), TARRAGONA, VALLADOLID, VILLABA / **FRANCIA:** PARÍS
MARRUECOS: CASABLANCA, MARRAKECH, TÁNGER, SAÏDIA / **MÉXICO:** NAYARIT

MÁS DE 40 HOTELES, 22 CAMPOS DE GOLF Y UNA GRAN CARTERA DE APARTAMENTOS TURÍSTICOS* EN 3 CONTINENTES, CONFORMAN LA FADESA TURÍSTICA. Una división en proceso de expansión que aumenta la cadena de valor de nuestro grupo. Que dispone de instalaciones de vanguardia en ciudades, en la costa o en la montaña, con localizaciones estratégicas y gestionadas por empresas especializadas; OPORTUNIDADES ÚNICAS PARA PARTICIPAR EN DESTINOS TURÍSTICOS DE PROYECCIÓN INTERNACIONAL.

*en régimen de apartahotel

w w w . f a d e s a . e s

900 380 900

ANXOS CON PATÍNS BRANCOS NA PRAZA DE O GROVE_luz pozo

Andei as rúas doutros anos na vila mariñeira
Os vieiros que cirvulavan espazos misteriosos.

Meditei na ponte veneciana
No camiño iniciático
que leva á illa do tesouro
inda por descubrir

Por debaixo pasaban as ondas como a vida
musitaban as aves as puras letanías
dunha levitación non aprendida

En procura de ti
xurdía a cegadora presenza da Lanzada
en líneas sinuosas que se ofrecen intactas
como unha harpa
que fire o corazón de emoción sideral
Mística

Soaban as palabras de amor e mais a morte
Non aprendín aínda a escoitalas sen pranto...

...pero ninguén me viu chorar
agás duas meniñas na praza do concello
cando lía eu a prensa

na apoiatura dun bloque de granito tallado:
Viñeron xunta mín
Cos patíns brancos
Con palabras purísimas de rula
Con ollos de solsticio
Con esguince de arcanxo
Con azas de porfía...

Un anxo iniciativo. Outro moderador
Preguntáronme o nome
Preguntáronme a tabla de multiplicar
Os ríos de España
As fontes de enerxía

(Non sei se me aprobaron)

Dixéronme que viñan onda min porque me vían
igual ca rula solitaria: "si no es la tortolica que
está viuda y con dolor"

Non sabían os anxos
que estou aprendendo a vivir...

Do libro *Prometo a flor de loto*.

Luz Pozo Garza naceu en Ribadeo é unha das pontes das poetas galegas actuais coa xeración da posguerra. Colaborou en gran número de publicacións literarias, e dirixiu con Eduardo Moreiras a revista de poesía e crítica *Nordés*. Iniciou a súa obra poética en castelán, pero paulatinamente foi tomando opción clara a favor do galego, lingua na que publicou xa no 1952 *O paxaro na boca*. En 1976 saíu ' *Verbas derradeiras*, obra á que seguiron entre outros títulos *Concerto de outono* (1981), *Códice Calixtino* (1986) ou *Prometo a flor de loto* (1992).

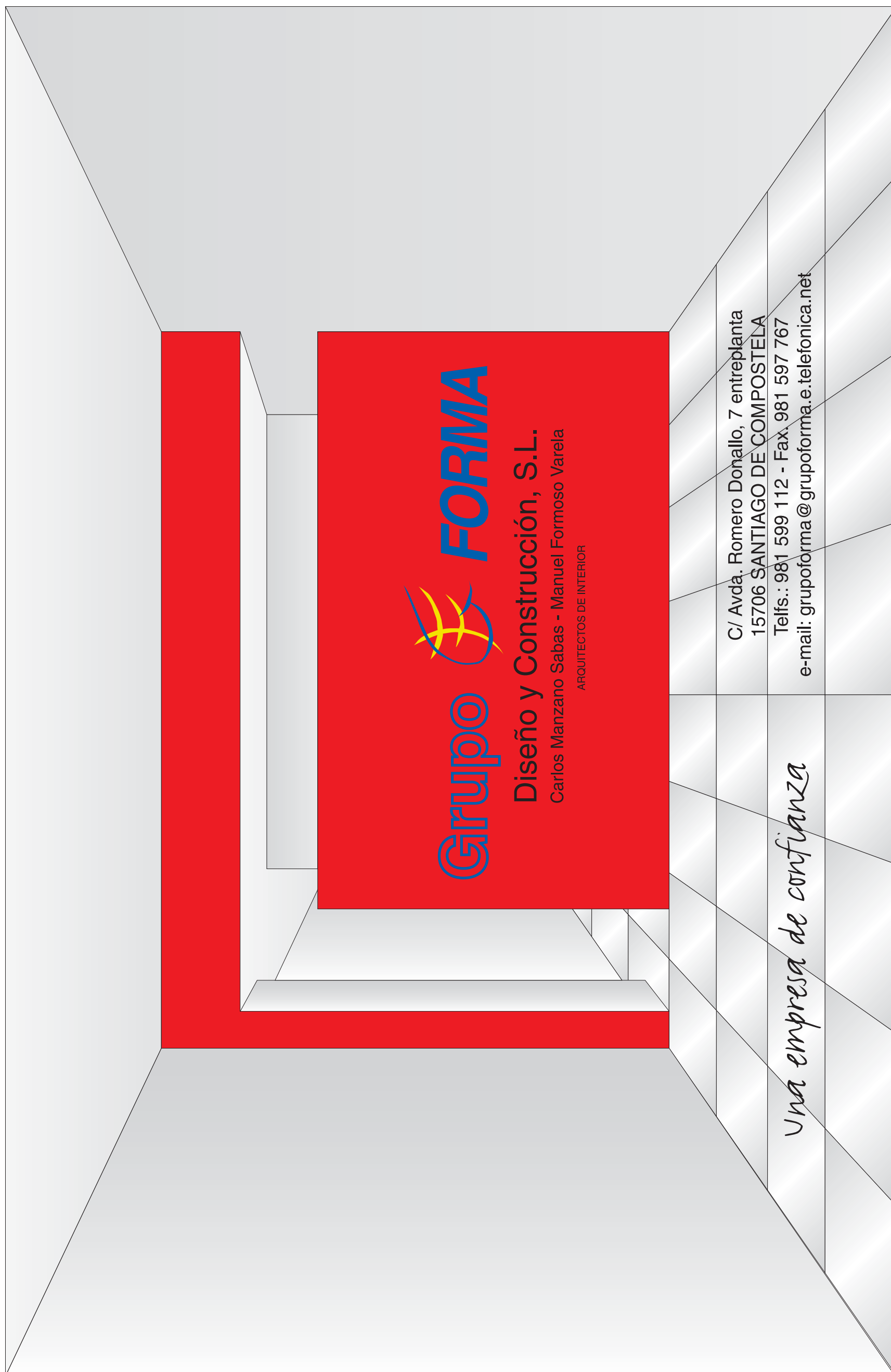
Refinería
A Coruña

REPSOL

*Eu non sei si xa pasou ou se inda ten que pasar,
ou si aquilo que eu sentín
non foi sentir, foi soñar.*

**Repsol celebra con Galicia
o Día das Letras Galegas.**

Versos do poemario "Palabra no Tempo" (1963) de María Mariño, poeta homenaxeada no Día das Letras Galegas 2007.

Grupo **FORMA**

Diseño y Construcción, S.L.

Carlos Manzano Sabas - Manuel Formoso Varela

ARQUITECTOS DE INTERIOR

C/ Avda. Romero Donallo, 7 entreplanta
15706 SANTIAGO DE COMPOSTELA

Telfs.: 981 599 112 - Fax: 981 597 767
e-mail: grupoforma@grupoforma.e.telefonica.net

Una empresa de confianza

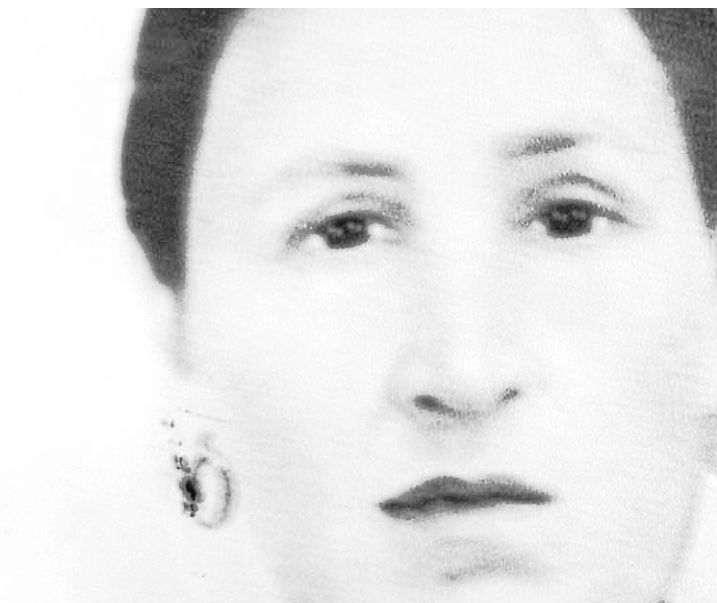
[iii]_helena de Carlos

Cando a sombra é de muller
hai algo máis que enche de dor a distancia.
Falan dela en feminino
apelativo agarimoso, branca sombra. É coma
se a muller que morre levase consigo
a mornura de todas as peles que houbo.
Pero ela, a sombra branca,
afástase xa máis soa ca nada,
máis indefensa ca nada ante as arestas do xeo
máis vulnerable cá nada
fronte os espazos de formol nos que repousa unha noite
mentres nas oficinas estampan selos
timbrados de chumbo.

Do libro *Alta casa*

Helena de Carlos (Barbantes, 1964) é unha poeta que ten produción tan escueta como admirada. Tradutora de Boecio, filóloga de profesión, Helena de Carlos publicou en 1996 *Alta Casa*, libro que a consagraría como a filla errante da xeración dos noventa. A súa entrega máis recente foi *Aracné 3*, incluído na colección *Poeta en Compostela*, onde a cadencia da súa voz acada aínda maior sutilidade na transparencia.

ÁS VECES FICA SÓ UNHA ESTATUA QUEBRADA_ Pilar Pallarés

Ás veces fica só unha estatua quebrada
na que o tempo acumula rosas de humidade
e unha flora imprecisa de estacións nevoentas

non tentar recompor a liña do sorriso
non lle buscar nos ombros un calor que fuxiu

deixar que a noite cegue a súa branca fronte
tan tersa na vellez, tan preservada aínda

que as larvas e as formigas devoren os seus ollos
e o que onte viveu, caia en olvido

(ars vivendi)

Do *Livro das devoracións*

Pilar Pallarés (Culleredo, 1957) é unha das voces máis poderosas da xeración dos oitenta, á que ela lle achegou un verso aceirado e feminista cando ser muller e poeta seguía a ser unha rebelión. O seu libro *Sétima soidade* (1983) converteuna nunha referencia do verso menos compracente. Posteriormente, *Livro das devoracións* (1996) fixo da súa obra unha das máis influíntes dos últimos anos en Galicia.

15_20_maio_2007

DÍA 16
**LOS CASANOVA
MACACO**
Entrada libre

DÍA 17
LA QUINTA ESTACIÓN
Entrada libre

DÍA 18
CAMPUS PARTY 07
(MÚSICA EN DIRECTO, DJ'S, VJ'S, PERFORMANCES
E GO GO'S. DIFERENTES ESTILOS DE MÚSICA COMO
HIP HOP, ELECTRÓNICA, DANCE, TECHNO,...)
Entrada libre

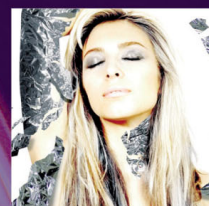
DÍA 19
FESTA DA PRIMAVERA
(DESFILE CON ANIMACIÓN)

IX FESTA PARA OS
NOSOS MAIORES

**VAN
MORRISON**

**GISELA
EN CONCERTO**

Entrada libre

ASCENSIÓN

**CONCELLO DE
SANTIAGO**
Concellaría de Festas

internet a demasiada velocidade

- internet por fibra ótica ata 6 megas
- todas as chamadas a fixos nacionais as 24 h
- televisión en aberto e canles da TDT
- seguridade **R** e mantemento avanzado
- por **29 €/mes** as 3 primeiras facturas
- alta e instalación gratis no teu domicilio

promoción válida ata o 31/05/2007 para altas de **combo3** co servizo de **mantemento avanzado** e **seguridade R** sempre que se manteña contratado o servizo durante 6 meses
tarifa plana de chamadas a fixos inclúe os 120 primeiros minutos de cada chamada de ámbito nacional, o tempo excedido facturaránse segundo tarifa • prezos sen IVE

infórmate gratis no

1445
mundo-R.com

[...]_marta dacosta

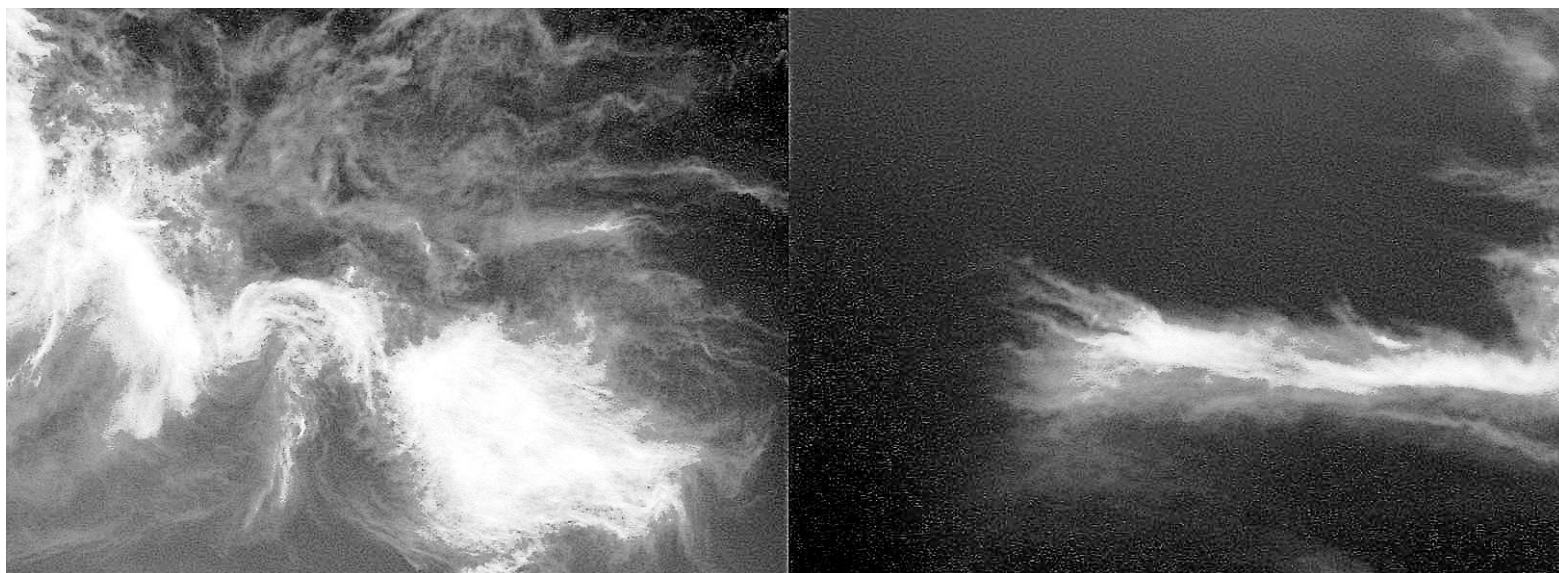
saíron ao mencer
cara á fonte fría do centro do silencio
e deixaron correr a auga polo rostro
deixaron mollar os peitos
para logo saír correndo desbocadas
e precipitarse ao mar
desde os cantís máis altos

Cando regresen virán verdes e rosas
estrandando cunchas ao seu paso

Do libro *As amantes de Hamlet*

Marta Dacosta (Vigo, 1966) preséntase como filla da clase obreira e a súa traxectoria, vencellada estreitamente ao sindicato nacionalista da CIG, é unha fe de coherencia. A finais dos oitenta comeza a facer públicos os seus poemas, aínda que a década seguinte –como un dos membros máis destacados e activos da denominada xeración dos noventa– será a da súa consagración. Entre os seus libros, figuran *Crear o mar en Compostela* (1994), *Pel de ameixa* (1995) ou *Setembro* (1999).

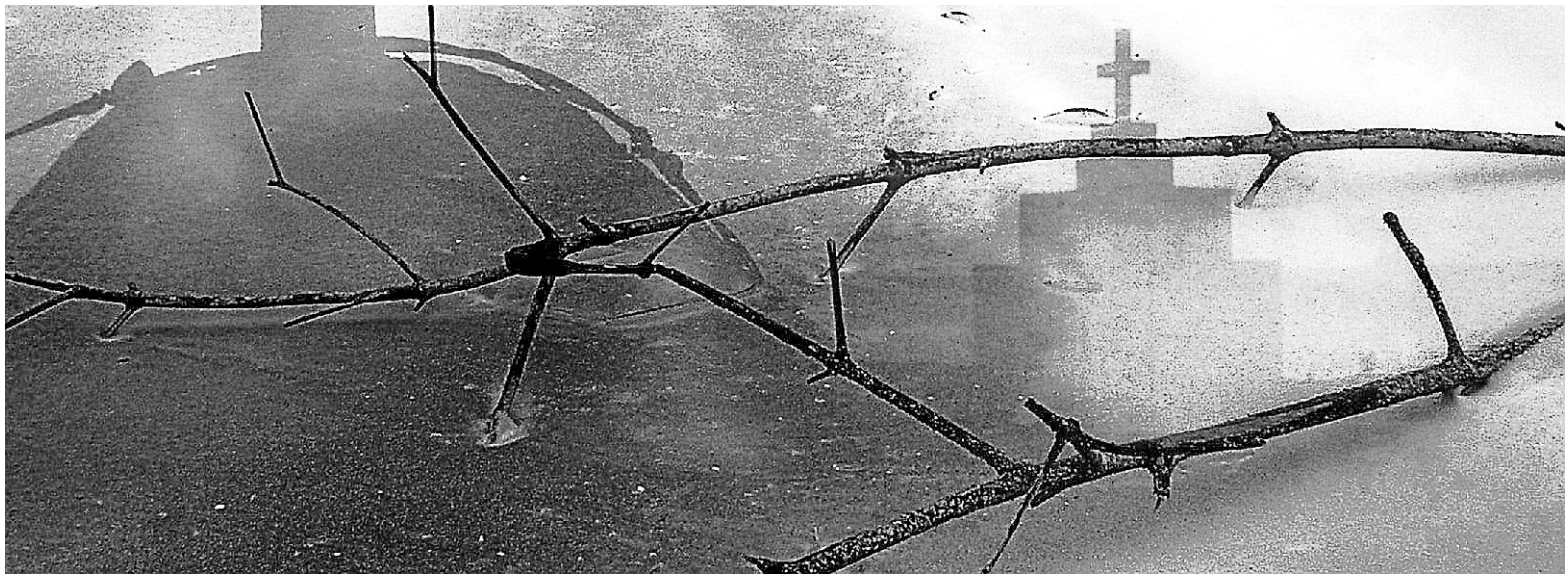
[...]_elvira riveiro

Muller a piques,
fío deste lombo próximo á curvatura
ou estremeira das chairas máis fartas /máis fortes.
Muller que te me rebordas alá onde deixo as mans
ou as retinas,
que te abeiras coa sabenza das túas agras perfumadas
–e con que torpeza me outorgo
eu que xa derramei o ollar co fulgor dos pirirlampos–.
Déixasme, muller,
dona das fazulas sen medo,
un acougo antigo nas comisuras da noite
e un nadar sen horas nesa apocema fresca
que che deitan as tempas.

Do libro *Andar ao leu*.

Elvira Riveira (Cerponzóns, 1971) sinala o recambio da poesía de muller dos anos noventa cunha obra que se move polos máis variados soportes, marcada sempre polo activismo político. Entre os seus libros, figuran *Arxilosa* e *Andar ao leu*. En Revista das Letras publicou o pasado verán os seus textos máis recentes.

[...]_yolanda castaño

Sima miña. Virxísima. Anuncia a túa desposesión. Esa fortuna

Do *Libro da egoista*

Yolanda Castaño (Compostela, 1977) é unha das escritoras de maior dimensión pública en Galicia, cunha obra que colocou a poesía nos primeiros postos das listas de vendas editoriais e unha personalidade que se estende en programas televisivos, talleres literarios, blogs, vídeo ou recitais en vivo. Entre os seus poemarios figuran *Elevar as pálpebras* (1995), *Delicia* (1998) ou o *Libro da egoista* (2003).

[4]_estíbaliz espinosa

Unha pénsase a unha
percórrese coa punta dos matices lupa a lupa coma aos corpos á deriva dun desxeo
matínase de *matiné* e no solpor soporízase
autoatándose entre a franqueza e unha desolada comprensión
de máscara tirada no chan dun camerino

así fun pensada eu
así foi domeada esta parte enferma e inservible para poñerse de lado e
esquematzarse
así foi predita cada frase en cada intre
anque todo o leite se me fose fóra no principio do principio

pero non todo o que hai de min foi meditado
perversións e grandes crimes puideron ter quedado fóra
a miña forma de rir
como me movo nos soños
ou este ollo que reivindica lobo

e pensar que non saberei xamais ata que punto pensei estas palabras

Do libro *Número E*

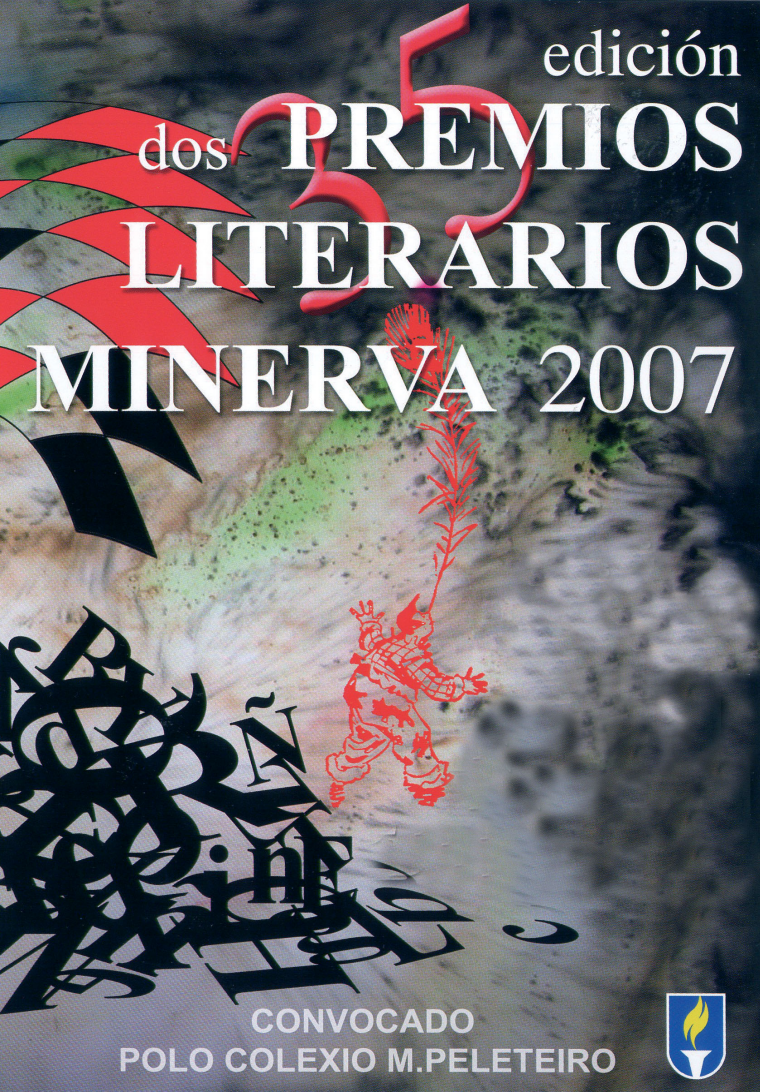

Estíbaliz Espinosa (A Coruña, 1974) entrou na literatura galega pola porta grande do Premio Esquío e o libro *Pan (libro de ler e desler)* e confirmou con *Número E* (2002) que a súa voz era unha das máis persoais e inclasificables do panorama literario de entreséculos.

XXXV PREMIOS LITERARIOS
MINERVA

Colexio
M. Peleteiro

Alumnos premiados cos membros do xurado.

Reunión do xurado.

MANTEDOR DO ACTO	
D. Manuel Vilanova Rodríguez. Poeta.	
PREMIOS	
MODALIDADE DE POESÍA	
1º Premio:	Alexandre Limeres Otero. <i>Sen título.</i> I.E.S. Ramón Menéndez Pidal da Coruña.
2º Premio:	Alba Cid Fernández. <i>“A frouma da nostalxia”.</i> I.E.S. Xesús Ferro Couselo de Ourense.
3º Premio:	Celia Parra Díaz. <i>“Máscaras da morte”.</i> I.E.S. As Lagoas de Ourense.
1º Accésit:	Lidia Montes Camiño. <i>“Enredos... chanzos en espiral...”</i> I.E.S. de Cacheiras-Teo.
2º Accésit:	Rosa Catarina Piñeiro Fariña. <i>Sen título.</i> Colexio S. Francisco de Vilagarcía de Arousa.
3º Accésit:	Andrea Porto Mato. <i>“Rebelión infunda en base 10”</i> Colexio M. Peleteiro de Santiago
MODALIDADE DE NARRACIÓN	
1º Premio:	Arnoia Bouzas Pérez. <i>“A vida por un fio”</i> I.E.S. de Allariz
2º Premio:	Noelia Salgueiro López. <i>“Finisterrae”</i> I.E.S. García Barbón de Verín
3º Premio:	Bruno Bernardo Salgado Berzal. <i>“O pozo da nada”.</i> I.E.S. Eduardo Blanco Amar de Ourense
1º Accésit:	Guillermo José Rodicio Cimadevilla. <i>“Hilofobia”</i> Colexio Obradoiro da Coruña
2º Accésit:	Marta González Pombo. <i>“Gris”</i> Colexio Apostol Santiago de Vigo
3º Accésit:	Iria Ameixeiras Cundíns. <i>“Madame Vigueret”</i> I.E.S. Maximino Romero Lema de Baio
XURADO	
MODALIDADE DE POESÍA	
Presidente:	Luis Alonso Girgado. Secretario do Centro de Estudos. “Ramón Piñeiro”, profesor e crítico literario.
Vocais:	Avelino Abuín de Tembra. Poeta e articulista. Manuel Vilanova Rodríguez. Poeta e profesor. Ramón Caride Ogando. Escritor e profesor. Manuel Fonte. Profesor do Colexio M. Peleteiro.
MODALIDADE DE NARRACIÓN	
Presidente:	Manuel Quintáns Suárez. Escritor e crítico literario.
Vocais:	Antón Riveiro Coello. Escritor. Armando Requeixo. Crítico literario e profesor. Pilar Buela. Escritora e profesora. Javier Ferreiro Lozano. Profesor do Colexio M. Peleteiro.
Secretaria do Certame:	Teresa González da Silva Profesora do Colexio M. Peleteiro

[...]_chus pato

Para que esta beleza sexa tes que imaxinar un muro [(–é grande este muro?) (–extenso)] de ladrillo con contrafortes que reforzan o ritmo; enfronte unha orla de verdura enmarca un portal destruído polo tempo. Unha poeta maior realiza esta travesía todas as mañás, as súas emocións son bastante / como o edificio que pecha o portón, dismanteladas polo abandono. As dúbidas para ela teñen a textura das engrobas e a respiración tenue dun boca a boca –esto ao respecto do esforzo máis ou menos ¿poético?– non sabe se debe ou non seguir arrastrando este código polos estreitos e serpentinos pasos das montañas ou se debe ou non perservar cos exercicios extenuantes de salvamento e naufraxio, se debe ou non abandonar o que foi teima e xustificación de vida.

agora coloca diante de ti un verdor moi suave (carriza) que medra ao redor das tapas dos sumidoiros ou xeométrico cuadrangular nas beiras das lousas (é unha beirarrúa, non fai falta dicilo). Nisto repara esta poeta tan devastada como unha arquitectura (ningún acanto, capitel, fuste, dórico) posibelmente o inmóble –nº15 da rúa B, nunha vila moi estraña, nun país remoto– foi interrompido por unha desaparición, por falta de ánimo, de proxectos... pola corrosión dos anos. Logo un primeiro campo de xeadas.

Do libro *Charenton*.

Chus Pato (Ourense, 1955) revolucionou a forma de entender a poesía en Galicia nada máis entrar o século XXI con *m-Talá* (2000). Logo veu *Charenton* (2004), un libro que confirmaría a liña de radicalidade e ousadía elixida por unha autora que funde a aposta literaria coa política. Previamente deixou, entre outros títulos, *Heloísa* (1994), *Nínive* (1996) ou *A ponte das poldras* (1996).

Otero Pombo

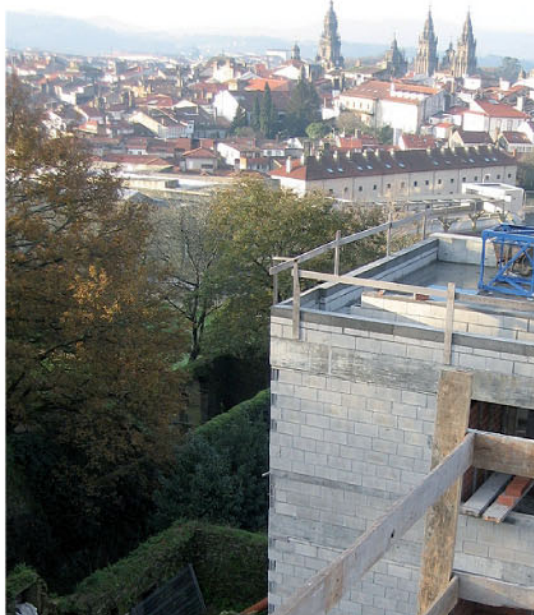
Vivendas únicas por dentro e por fóra

Alameda

Novas vivendas na Alameda de Santiago

*Finalizada***Caramoniña**

Conxunto residencial dentro do casco histórico

En construción**Pontesarela***En construción***CONSTRUCCIÓN**
OTERO POMBO, S.A.

www.oteropombo.com
X. Pardiñas 18, ent. A-B / 981 597 742

Santiago de Compostela
Patrimonio da Humanidade

A contratación farase conforme ás normas e garantías establecidas na Lei 4/2003, de 29 de xullo, de vivenda de Galiza.
Toda a información esixida atópase a disposición dos interesados nas nosas oficinas comerciais.

Facemos cidades

[...]_maría mariño

Oio algo alá moi lonxe e nada del sei dicir,
e sin esperar espero para ver si o vexo vir.

Penso si polo arrodeo ou si non sabe o camín
e sin esperar espero para ver o lonxe en min.

Do libro *Palabra no tempo*.

María Mariño (Noia, 1907-O Courel, 1967) é á poeta á que este ano de 2007 se lle dedica o Día das Letras Galegas, enche a poesía galega da posguerra co eco dunha voz mancada, sorprendente e contida. Dela chegouse a dicir que era un invento de Uxío Novoneyra. Só publicou en vida un libro, *Palabra no tempo*, ao que lle seguiu postumamente *Verba que comeza* (1990). Recentemente, Helena González realizou a edición dun libro perdido, escrito en castelán e titulado *Más allá del tiempo*. Nesta fotografía aparece entre Novoneyra (dereita) e Manuel María.

MILLADOIRO

GALIZA 24 de FEBREIRO

KHALED

ARXELIA 24 de MARZO

SARA TAVARES

CABO VERDE 19 de ABRIL

ADRIANA CALCANHOTTO

BRASIL 26 de MAIO

DOMINIQUE A

FRANCIA 9 de XUÑO

www.compostelacultura.org
<http://sons.santiagodecompostela.org>

Organiza

CONCELLO DE SANTIAGO
CONCELLARÍA DE CULTURA

Patrocina

FUNDACIÓN CAIXAGALICIA

XUNTA DE GALICIA
CONSELLERÍA DE CULTURA
E DEPORTE
Dirección Xeral de Creación
e Difusión Cultural

xacobeo

Colabora

LITONOR

Xa á venda as entradas de todos os concertos no 902 43 44 43 ou en www.caixagalicia.es

O prezo das entradas é de 15 €; estudantes e xubilados, 7'50 €

Na taquilla do Auditorio a víspera e o mesmo día da actuación. Horario da taquilla: 12:00 a 14:00 horas e de 17:00 a 20:00

O día do concerto a taquilla pecha ás 21:00 horas. Teléfonos da taquilla: 981 57 10 26 e 981 57 39 79

DÍA DAS
LETRAS.
LEMBRA A
NOSA CITA
COA LINGUA
GALEGA.
VÉMONOS.

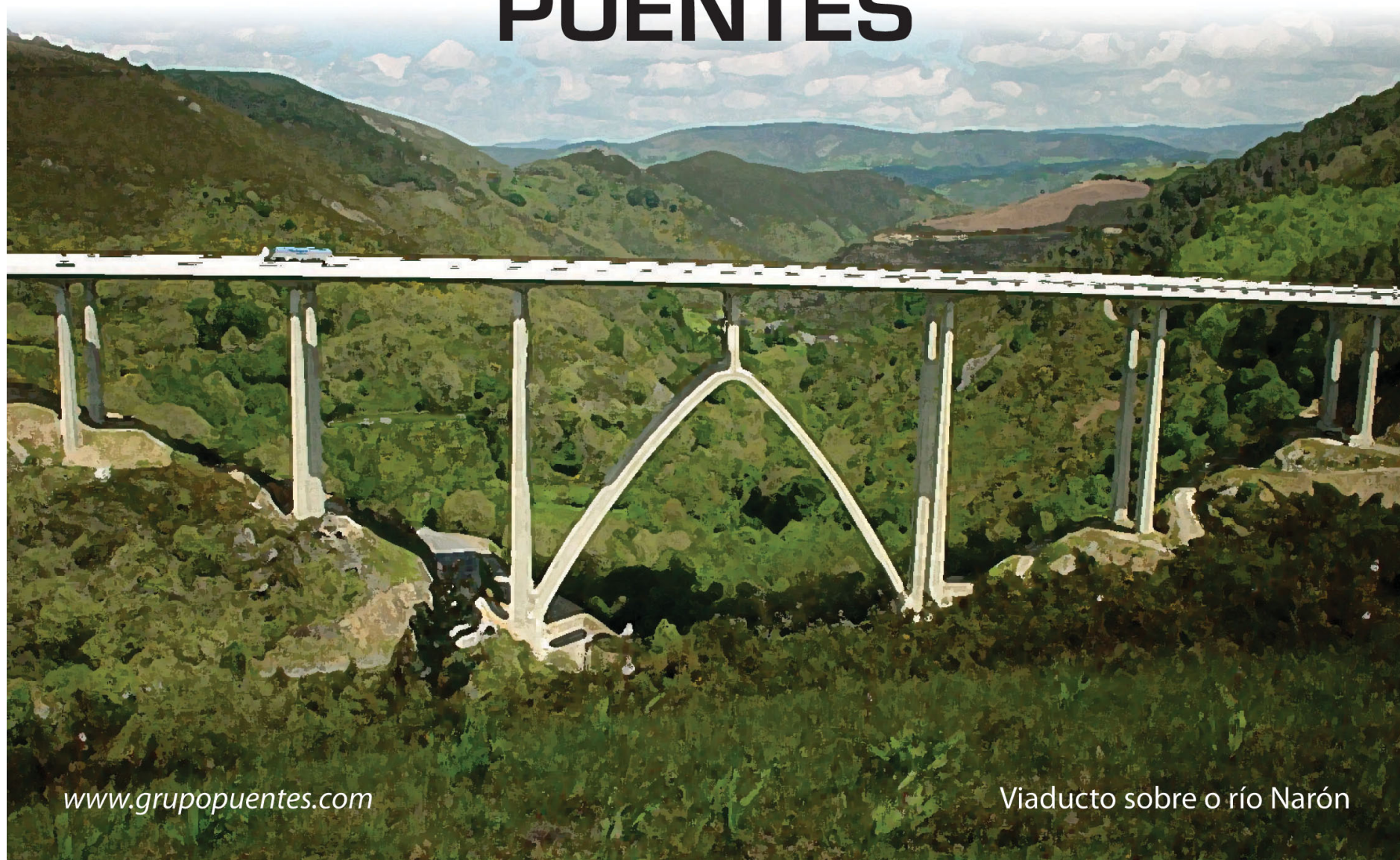
17 de maio
Día das Letras Galegas

 XUNTA DE GALICIA
PRESIDENCIA
Secretaría Xeral de Comunicación

O teu futuro O noso futuro

**GRUPO
PUENTES**

www.grupopuentes.com

Viaducto sobre o río Narón

puentes
infraestructuras

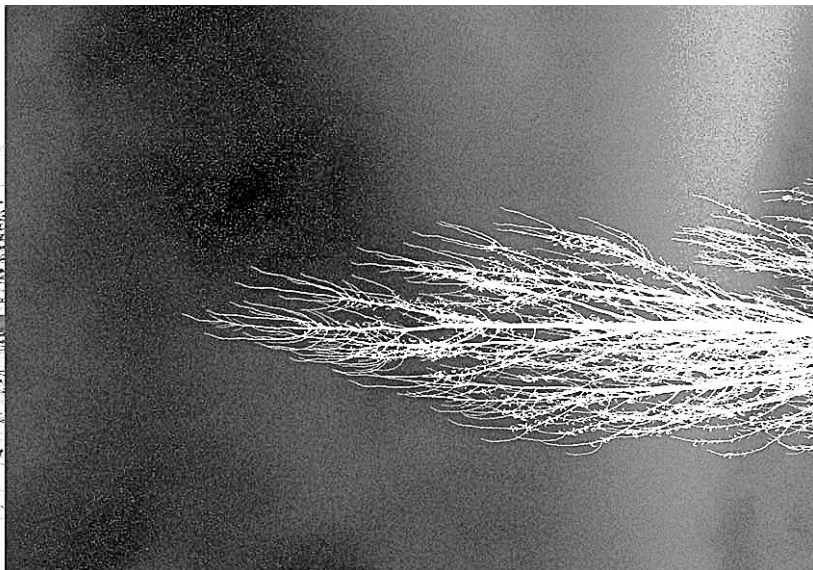
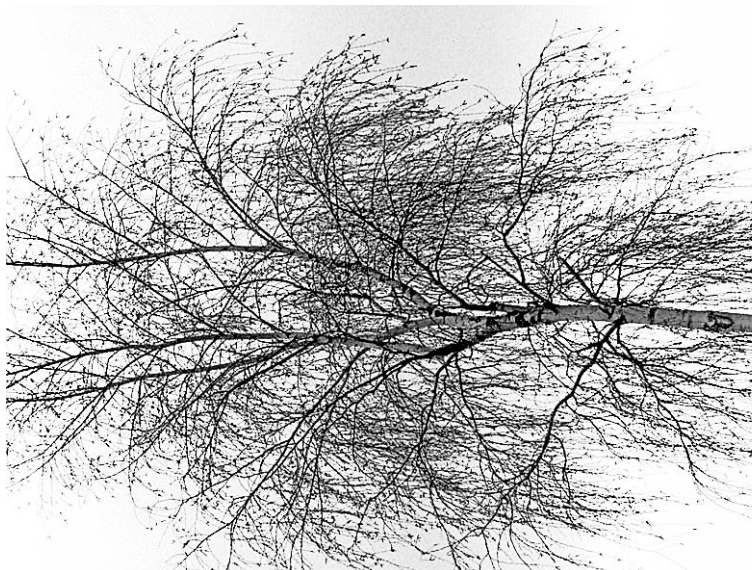

estructuras

prethor

exisa

puentes
inmobiliaria

puentes
concesiones

DECÁLOGO-BLOG DO ELEFANTE MARÍA MARIÑO_lupe gómez

A explosión **8 de xuño de 1907**

Nace o elefante en Noia. Trae cosido o estómago cunha máquina Singer. Non se sabe de onde vén a nena. Trae dinamita na boca sen dentes. Ao elefante gústalle o hip hop. A poesía nace das bombas. Che Guevara colle no colo a María Mariño. Cántalle nanas. Ela non consegue durmir. Cando hai unha explosión salta todo polos aires. Por iso a nena non reza. A nena sobe á mesa e colle os pinces nas mans para destrozalo o camiño...

A infancia **7 de abril de 1913**

O elefante ten 6 anos. Ten toda a felicidade do mundo metida nunha caixa. Cando ela quere abrir a caixa, séntese xenerosa e escribe poesía infantil. A mirada dos nenos e das nenas é unha mirada diferente. Todos os reinos caben na caixa. Que ninguén lle roube a capacidade de asombro á nena. Que non metan a María Mariño no cárcere de Pereiro de Aguiar. Que non teña que fuxir nunha patera a cruzar o mar. A infancia é o único Lugar.

A mocidade **15 de agosto de 1927**

A mocidade é o tempo de amar as faltas de ortografía. É o tempo de construír poemas cheos de fallos técnicos. O elefante inventa palabras novas. Fai co idioma unha revolución. A moza divírtese tanto na discoteca de Noia! As palabras non son estatuas. María Mariño non

fai a cirurxía estética para entrar no canon. Ela prefere estar desembalsamada. Non metades a xuventude nun campo de golf. Os defectos son dons?

A soidade **10 de setembro de 1937**

“As cousas todas calan”. O elefante non sabe falar. Ten afasia como Xabier Cordal. A moza sensible decide entrar no “Club das Tatexas”, fundado por María do Cebreiro nunha noite de copas. O presidente Zapatero sorrí moito pero lle custa moito falar, expresarse. Na soidade escóitase unha voz chea de voces. Un eco grande. Unha música saltarina, repetitiva. Hai nas cantigas populares exércitos de mulleres namoradeiras e solitarias. María Mariño e Isabel Coixet filman a película “A vida secreta das palabras.”

A ferida **20 de decembro de 1947**

Que facemos cos accidentes de tráfico? Como os encaixamos na nosa vida diaria? Cada vez hai máis coches, e os coches corren e contaminan máis. Se a túa nai, que é o que máis queres no mundo, é atropelada nun paso de peóns e queda destrozada.... Se o teu fillo é un bebé precioso como os bebés das revistas de Prenatal e morre de morte súpeta... Xorden arañas e crocodrilos por todas partes... María Mariño e Ferrín van ao psiquiatra...

O berro

1 de xaneiro de 1950

Non existen palabras para expresar o berro, pero existe a necesidade de berrar. Qué é primeiro: o ovo ou a galiña? Antes da linguaxe está a expresión preverbal. Qué é máis necesario? Mexar ou cagar? Escribir ou pintar? Roubade nun museo o cadro de Munch para que María Mariño o poda poñer no seu cuarto. Calmade un pouco ese berro, esa histeria. Se non durme ben que tome gotas de Orfidal. Que alguén lle regale un libro a María Mariño, porque ela é analfabeta, e gústalle moito ler....

Novoneyra

20 de outubro de 1955

Aparece o elefante Novoneyra en escena. Vén cargado de cousas. Trae unha mochila tan grande que parece que vai para a guerra. É tan guapo e ten tanta poesía e humanidade nos ollos! É un home tan moderno! Novoneyra dille a María Mariño: “podo sentar contigo neste café tan elegante e conversar contigo sobre as uces e as pombas e as carqueixas?”. Fanse tan amigos que os poemas dun mestúranse cos poemas do outro como nunha colaxe. Eran noivos? Compartían o misterio do aire....

Pasear

3 de novembro de 1955

Ás persoas que teñen colesterol mándanlles andar. É moi saludable. A xente vella do Courel anda e anda sen parar. Á poetisa non lle gusta que lle chamen poetisa. Prefire ser simplemente pobo. Camiña e camiña e íllase ao camiñar. Gústalle lerse a si mesma, sachar nos cumes,

peitearse no mar. Hai quen di que é rara, que está tola, porque a xente tenlle medo á liberdade. Pasear e pasear e pasear. Para María Mariño pasear é como conectarse ao mundo enteiro a través de Internet. Fundirse cunha mística real, materialista. Parece que vive nas nubes, pero tamén pisa o chan.

O desvío

12 de febreiro de 1957

Despóis de pasear entre dragóns e flores silvestres a poeta enorme decide desviarse, ir por outra parte, por onde non vai ninguén, por onde non se pode ir, por onde é perigoso. Se lle sae o lobo ao camiño ela vai entender moi ben as razóns do lobo. Ela non quere ir por camiños trillados. Ela é como Madonna. Déixadea ir. Non lle poñades impedimentos. Prefire estar cerca dos límites, cerca dos acantilados. Esa é a súa beleza enorme...

A morte

19 de maio de 1967

Cando os figos están maduros enferman de leucemia. Teñen que ir nunha ambulancia horrible ao hospital. Os figos presinten a podremia da morte e fan unha coreografía final. Na ambulancia tamén van as bailarinas de danza contemporánea. María Mariño baila con Pessoa e con María Bethania. A ambulancia leva acendida unha horrible sirena. “Adios rios, adios fontes”, di un epitafio de vida. Ela canta: “Sinto que me acaban. Sinto que me dan forza”. Ela rexurde, resucita. Hoxe segue sendo guapa e VIVA...

Lupe Gómez (Fisteus, 1972) é desde hai anos unha das colaboradoras asiduas de Revista das Letras e de GALICIA HOXE. A súa obra pasa por riba dos xéneros e da propia literatura para converterse nunha das aventuras vitais e creativas máis impactantes dos últimos anos en Galicia. Entre os seus poemarios, figuran *Pornografía* –que a catapultou directamente ao olimpo da fama en 1995–, *O útero dos cabalos* (2005), o libro de entrevistas *Luz e Lupe* (2005), o conto infantil *Querida Uxía* (2004) ou a crónica apaixonada da súa aldea natal en *Fisteus era un mundo* (2001).

Auga de Galicia.

A nosa auga.

DIA DAS

LETRAS GALEGAS

6.000 familias coidando da tua

por un futuro sobresaliente na Universidade de Santiago de Compostela

por un futuro sobresaliente na Universidade de Santiago de Compostela

por un futuro sobresaliente na Universidade de Santiago de Compostela

POR UN FUTURO SOBRESALIENTE NA UNIVERSIDADE DE SANTIAGO DE COMPOSTELA

por un futuro sobresaliente na universidade de santiago de

por un futuro sobresaliente na Universi

por un futuro sobresaliente

CAMPUS EN LUGO E COMPOSTELA

24 MAIO DO 2007 - NÚMERO 669

rdl

REVISTA
**DAS
LETRAS**

Ilustradores de livro infantil

Historias debuxadas

M. Dopico e A.R. López

“O libro infantil e xuvenil ilustrado é un dos piares que manteñen a literatura galega; dálles de beber o galego ós futuros lectores e lectoras de Galicia, e ábrelles o camiño para que reivindiquen mellores libros, mellor editados, na nosa lingua”. Así o entende Kiko da Silva, un dos principais ilustradores de libro infantil e xuvenil do país. A opinión de Kiko é compartida polo presidente da Asociación Galega do Libro Infantil e Xuvenil, Manolo Figueiras. “Xa pode ser moi bo o texto, pero se a ilustración non lles entra polos ollos ós rapaces... A primeira función do libro infantil é crear lectores en galego. Antes considerábase que a ilustración era un elemento subordinado ó texto, pero esa idea está a cambiar. Agora enténdese que ilustrar é crear unha parte fundamental do libro. A ilustración pasou de ser máis ou menos concreta, obxectual e directa, a máis conceptual, vangardista e creativa”.

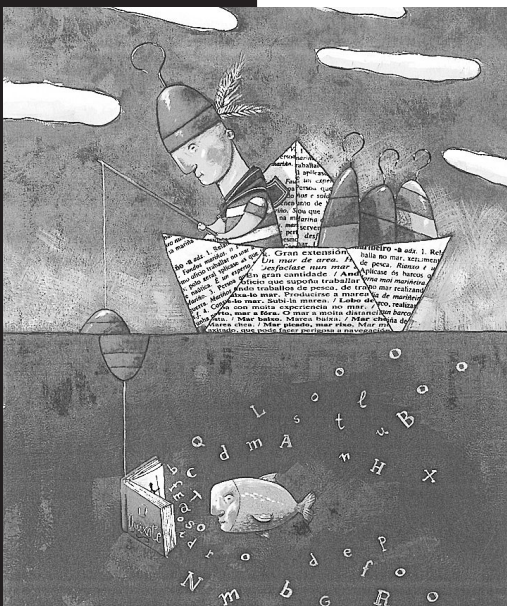
O mundo da ilustración galego está a vivir un bo momento. “A ilustración galega acadou un moi bo nivel. Temos dous premios nacionais de ilustración, premios no estranxeiro... Hai unha nova fornada de ilustradores con moito futuro e estamos en condicións de competir co resto do Estado, incluso en Europa e no resto do mundo”, afirma outro destes profesionais, Xosé Cobas.

Porén, os ilustradores galegos seguen a atopar dificultades para facer efectivos os seus dereitos como creadores. “Loitamos por dignificar a profesión. Desterrar tópicos sobre o ilustrador como persoa rara que vive do aire. Ilustrar libros supón moitas horas de traballo, e o lóxico sería que nos pagaran o que nos corresponde por dereitos de autor. Aínda que hai editoriais que si pagan. É moi difícil vivir só da ilustración. Temos que traballar tamén con editoriais de fóra, porque o mercado galego é pequeno”, explica Andrés Meixide.

Kiko da Silva salienta, pola súa banda, que “un álbum ilustrado é un produto caro. Un ilustrador non pode facer ilustracións grandes, a toda páxina, por 600 euros, porque non compensa. Acabas traballando por militancia, ou para fóra. A gran cegueira editorial é esa. Coidar os dereitos de autor é coidar o noso patrimonio. Hai empresas que editan todo o que lles propoñen, e danlle o traballo de ilustración a quen menos lles cobra. Iso non pode producir nin mercado nin libros de calidade, que é o que temos que facer”. Kiko engade que contar cuns ingresos dignos é “o único modo de poder adicarlle horas, que é como se debe traballar. Parece que a ilustración é considerada unha arte menor, no que todo vale. Non é certo, porque os nenos son críticos e esixentes”. Xan López Domínguez, que acaba de

ser seleccionado pola Organización Española do Libro Infantil para ser presentado como candidato ao premio sueco Memorial Astrid Lindgren, opina que “hoxe estamos mellor considerados. Antes nin figurabamos nas cubertas dos libros. Imos conseguindo dereitos, público.. O mercado galego é relativamente limitado. Pero a nosa é unha linguaxe universal, entón esa é unha vantaxe para abrírnos ao mercado de fóra. Eu fixen un libro para China que acaba de ser traducido para Turquía”. Fino Lourenzo subliña outro aspecto positivo, o papel desempeñado por editoriais que, como Kalandraka,

“miman o libro infantil. Non hai tantas editoriais que coiden tanto o libro infantil. Tamén hai máis atención ó mundo da ilustración por parte dos medios de comunicación”. Óscar Villán, gañador dun dos dous premios Nacional de Ilustración cos que conta Galicia e vogal da Asociación Galega de Profesionais da Ilustración considera que “o traballo dos ilustradores segue a ser pouco valorado economicamente. O reto continúa a ser subsistir da ilustración e facer un traballo digno”.

Unha linguaxe propia

“A literatura infantil ten uns códigos, unha linguaxe propia. Varía o concepto, a composición. Non se trata de reiterar o que di o texto, senón de contar, cunha sucesión de imaxes unha historia paralela. Nunha sociedade da imaxe, lemos moi mal as imaxes. A ilustración contribúe a educar a mirada. Convén que un adulto acompañe o neno na lectura”, cre o ilustrador Xosé Cobas. “É difícil traballar para o gusto dos nenos. A ilustración para adultos é máis conceptual e abstracta, menos descritiva que a ilustración para os nenos, aínda que depende do estilo do autor. Hai que ser flexible, experimentar, arriscar...”, engade a ilustradora Irene Fra.

A renovación temática e estética

“Os autores temos que reivindicar o politicamente incorrecto. Buscar a novidade temática e estética. Os contos paa nenos non adoitan tratar certos temas, como a arte contemporánea, a relación que temos co mundo do escatolóxico, ou o mundo dos sonhos. Si son moi tratados outros temas, como a relación pais-fillos... Os textos adoitan repetir esquemas considerados infantís, e deixar de lado a interpretación do ilustrador, por iso se o ilustrador é tamén o autor do texto a simbiose texto-ilustración é máis forte”, pensa Kiko. “Se non fas unha ilustración moderna, non funciona. Antes facíase unha ilustración ‘ñoña’, pesada”, apunta Andrés Meixide.

A creación da Asociación Galega de Profesionais da Ilustración (AGPI) contribuíu moito, segundo sinala Óscar Villán, a “estar unidos. Esta é unha profesión na que estamos moi illados, cada un traballa desde a súa casa. Así estamos máis en contacto, a información flúe e chega a todos, e axúdanos na loita porque se respeten os nosos dereitos”.

Alén dos autores e editoriais, o mundo da ilustración de libro infantil e xuvenil galega está conformado por outras –aínda que non moitas– realidades. Unha delas son as exposicións, como a Vaidemar, organizada pola Asociación Galega do Libro infantil e Xuvenil e a Fundación Caixa Galicia, e na que se recollen todas as imaxes que inclúe este número da Revista das Letras. Tamén é moi importante neste eido o Salón do Libro Infantil e Xuvenil de Pontevedra, no que a AGPI realizou varias mostras como ‘Can de Palleiro’.

En canto a galardóns, a Asociación Galega de Editores creou recentemente o Premio Isaac Díaz Pardo ó libro ilustrado do ano. E, xa fóra das fronteiras galegas, son especialmente relevantes feiras internacionais como a de Bolonia, en Italia –Xan López Domínguez formou parte do catálogo de ilustradores deste evento–, e a de Vratislava, en Checoslovaquia.

Manolo Figueiras, da Asociación Galega do Libro Infantil e Xuvenil (Galix), subliña tamén os cursos, como o Seminario de Literatura Infantil e Xuvenil de Biblioteca Nova 33 –da Obra social Caixa Galicia–.

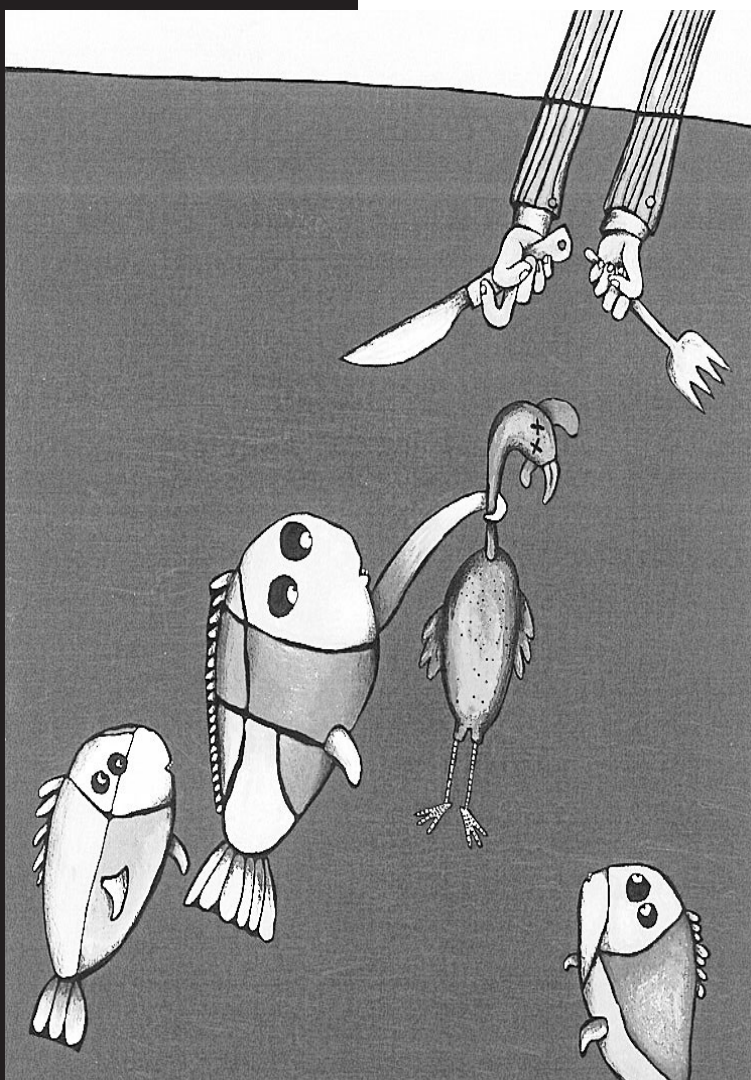
“Tamén hai obradoiros de ilustración, nos que participann os ilustradores galegos. E colaboramos cos cursos dos centros de formación do profesorado. Celebramos, ademais, o Día Internacional do Libro Infantil e Xuvenil o 2 de abril. A organización internacional do libro infantil e xuvenil escolle un ilustrador e un autor para facer un cartel que

se distribúe por todo o mundo. Para dar a coñecer os ilustradores son moi importantes as exposicións itinerantes, como a Vaidemar, que está indo polas bibliotecas, entidades públicas...”, asegura Figueiras.

O presidente de Gálax comenta, por outra banda, a forte “proxección fóra de Galicia que obtiveron autores como Miguelanxo Prado. Eu, particularmente, estou moi impresionado co traballo que está a facer a editorial Oqo, con libros en bo papel, tapas duras, e ilustracións de gran nivel. Esta editora traduce os libros galegos e outras linguas. Este é, sen dúbida, un dos camiños da produción editorial galega”.

Os ilustradores galegos

acadaron un nivel de profesionalización do que son protagonistas tanto os que levan anos traballando neste eido como as novas xeracións de artistas. “Isto ten moito de autodidactismo. Hai unha Facultade de Belas Artes, e escolas de artes e oficios, pero segue a ser moi importante o autodidactismo. É como un puzzle, no que están os ilustradores de libro infantil, a ilustración periodística e a banda deseñada”, di Villán.

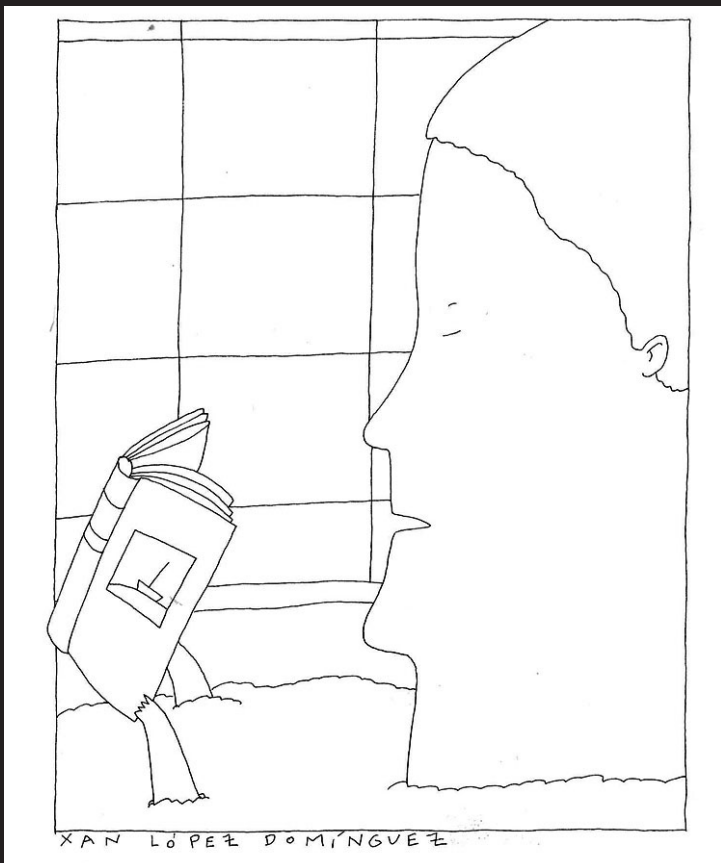

Kalandraka, a pioneira

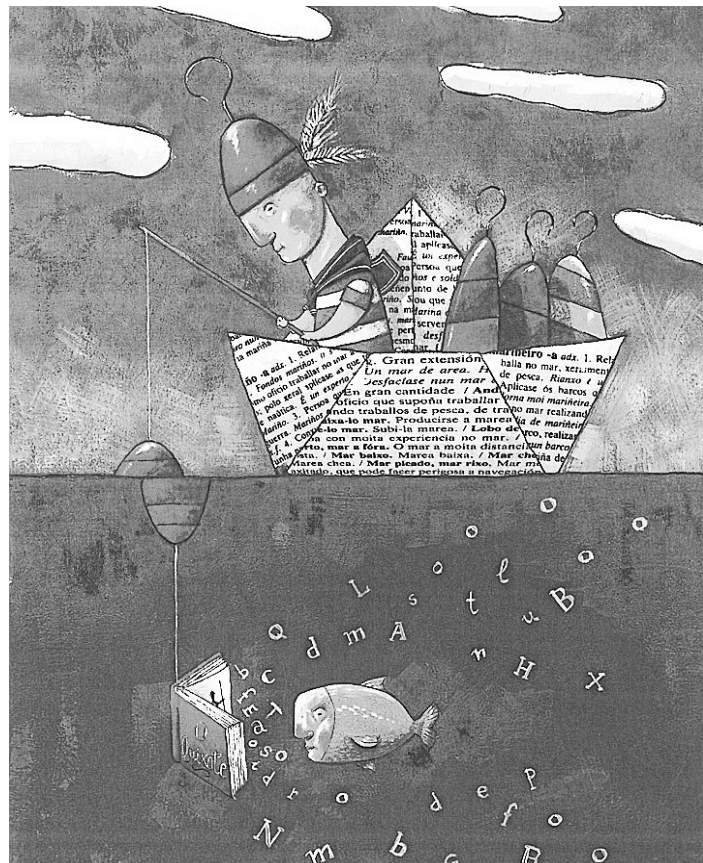
A editorial Kalandraka é a indiscutible pioneira do álbum infantil de calidade en Galicia. “Unha das apostas de Kalandraka foi dar a coñecer a canteira de ilustradores galegos e exportar o seu traballo”, salienta a responsable de comunicación desta empresa, Paz Castro. “Kalandraka deulle un xiro ao panorama da ilustración ao editar libros nos que a base era a ilustración. Antes, algunha editorial tiña coleccións de álbum, pero Kalandraka foi a que apostou máis forte neste campo. Deunos liberdade e tempo para traballar”, afirma Óscar Villán. Kalandraka organizou hai pouco unha mostra de ilustración na galería Sargadelos de Compostela.

As librarías

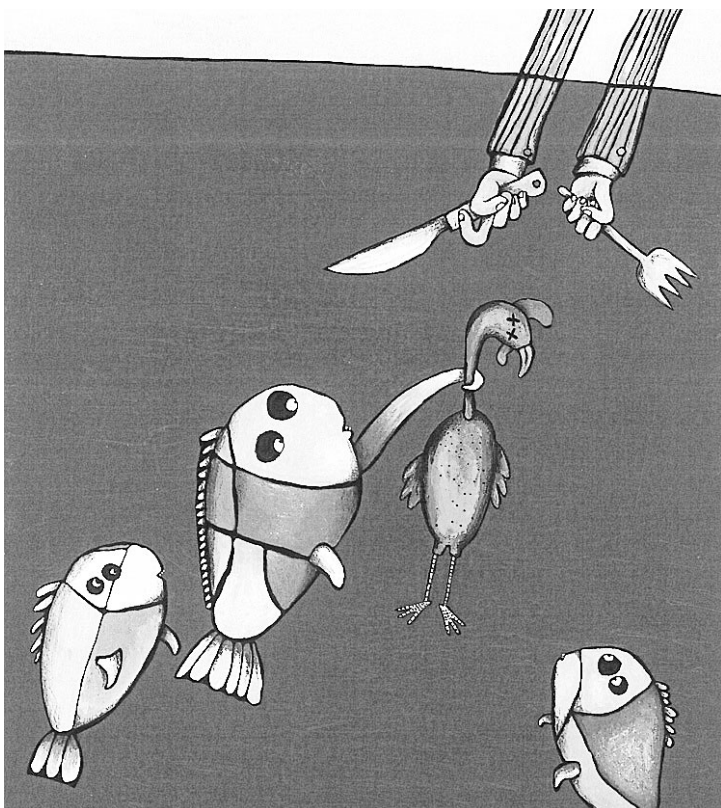
A distribución é outro dos piares do mercado da ilustración galega. Non só as librarías máis grandes, coma Follas Novas, tratan de ofrecerlle ao público álbum infantil de calidade, senón que as pequenas reservan tamén, cada vez máis, parte do seu espazo para estas obras. Existen algúns establecementos especializados na venda de libro infantil, como ‘Libros para soñar’, de Kalandraka. A librería Paz, de Pontevedra, é coñecida polo seu traballo a prol da banda deseñada galega, á que axudou a dar a coñecer a través da súa participación en feiras e eventos. O dono desta libaría, Cano Paz, forma ademais parte do proxecto BD Banda.

Xan López Domínguez formou con Miguelanxo Prado e Fran Jaraba o grupo Xofre, un referente na historia da ilustración galega. Foi Premio Rañolas de Ilustración e Curuxa de Humor do Museo de Fene. Nomeado ilustrador do ano na Feira do Libro Infantil de Boloña, Italia, obtivo tamén a Placa da Bienal de Bratislava, Checoslovaquia. O seu traballo é solicitado e recoñecido por editoriais non só do Estado español, senón tamén de países como Brasil, Francia ou Xapón.

Andrés Meixide é deseñador e ilustrador. Colaborou con publicacións como 'Tempos', 'Cielo Negro' ou 'BD Banda'. Traballou na revista 'Golfinho', guionizando e deseñando a serie 'Tom'. Recibiu, entre outros, o primeiro Premio do Salón do Cómic de Vigo e o segundo Premio do XII Concurso Galego de BD. As súas ilustracións pódense atopar en obras coma 'Xan e Pericán', 'O galo de Antioquía', 'O patadón' e 'Cando os animais falan'.

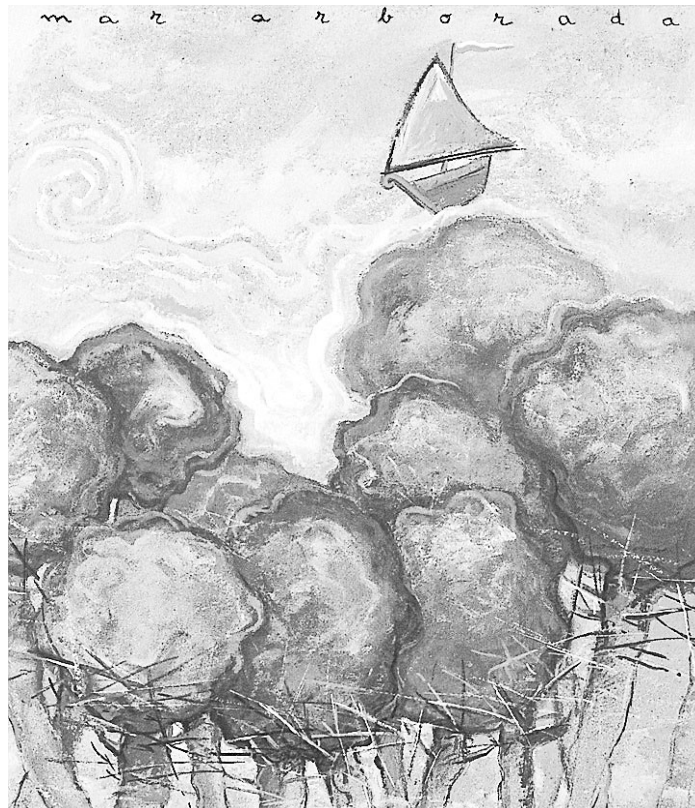
Federico Fernández gañou no 2001 o Premio Nacional de Ilustración –que se outorga a nivel de todo o Estado–, polas súas ilustracións no conto '¿Onde perdeu Lúa a risa?', editado por Kalandraka. Da súa traxectoria profesional hai que subliñar tamén outras obras como 'Contos de animais II', 'As aventuras de Pinocchio', 'Chivos chivóns', 'A illa do tesouro' ou 'Polo mar van as sardiñas', publicadas por diferentes editoriais, como Xerais ou Galaxia.

Suso Cubeiro dedícase á ilustración desde hai máis de 20 anos. Antes foi mariño mercante, debuxante publicitario, fotógrafo, taxista, artesán, serígrafo... Ademais, é un dos responsables da fundación da Asociación Galega de Profesionais da Ilustración. Atópanse, entre as súas creacións, 'O señor mago e a folla', 'Larita', 'No corazón da Fraga' e 'Xogando ás adiviñas', publicados por Everest Galicia. Cubeiro non é só ilustrador: tamén escribe.

Kiko da Silva é ilustrador, humorista gráfico e debuxante de banda deseñada. Ten ilustrado libros para Kalandraka, Factoría K, Xerais, Galaxia, Edelvives, Rodeira e Planeta-Oxford. Publica os seus traballos na revista semanal 'Mister K', editada por 'El Jueves', e dirixe a colección BD Banda de banda deseñada, que edita Factoría K de libros. Editou seis números da revista 'BD Banda'. Cóntanse, entre as súas obras, 'Cando Martiño ti vo ganas de mexar na noite de reis', 'A memoria das árbores', 'Moncho e a mancha' e 'O trasno da Catedral de Santiago'.

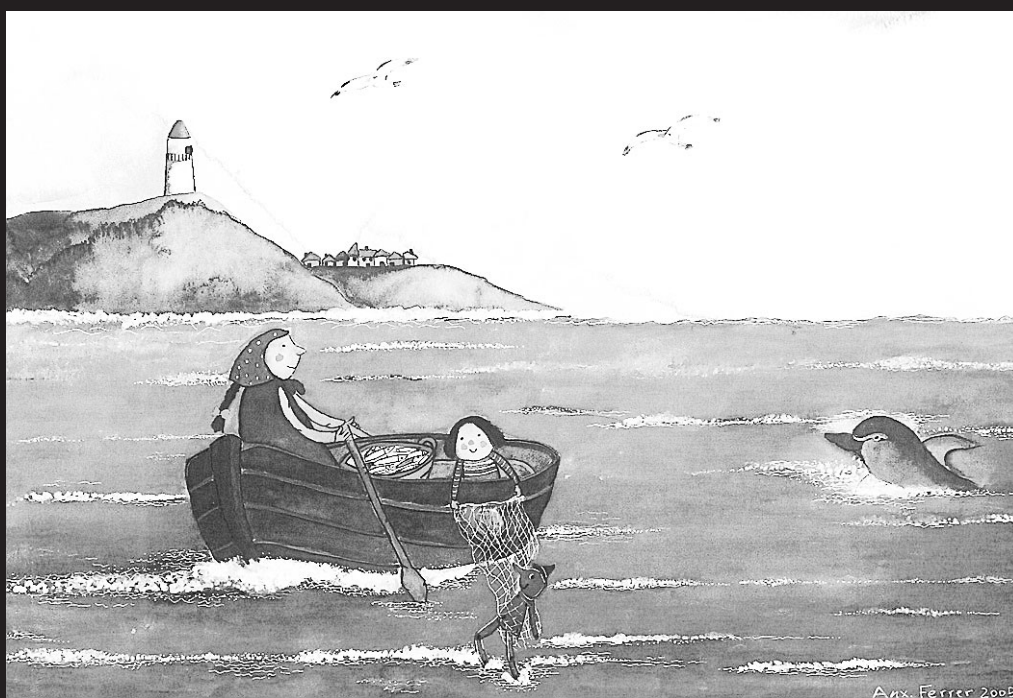
Xosé Cobas procede do mundo da pintura e do deseño gráfico. A finais dos anos oitenta comezou a ilustrar libro infantil e xuvenil. Desde entón leva ilustrado arredor de cen obras e ten participado en moitas exposicións organizadas pola Asociación Galega do Libro Infantil e Xuvenil, a Xunta de Galicia ou o Ministerio de Cultura. Tamén estivo presente nas Feiras do Libro Infantil e Xuvenil de Bolonia, na Bienal de Bratislava, e foi invitado na Exposición da Ilustración Infantil e Xuvenil Española en Venecia.

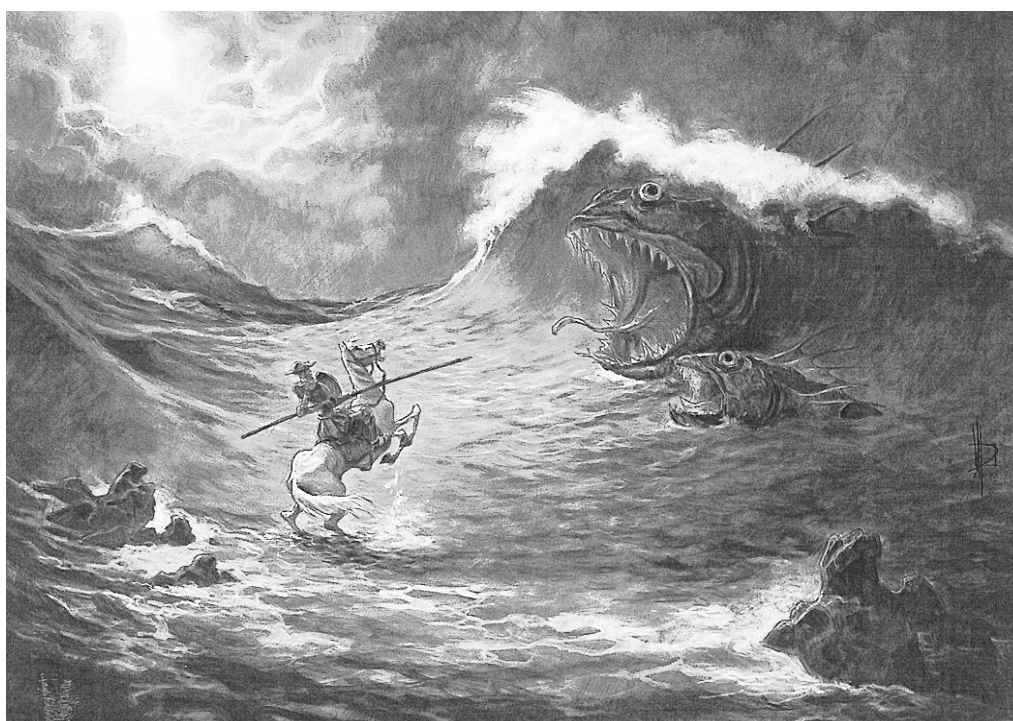
Irene Fra naceu en Mataró, Barcelona. Desde moi pequena debuxa personaxes de maneira minuciosa até encher a folia, na casa da aldea, traballando a terra ou o ambiente do porto de Ferrol con todo detalle. Na universidade entusiásmase coa técnica do gravado e completa estudos en Madrid e Portugal. Traballa un ano académico en Estados Unidos, despois volve e instálase en Madrid, onde reside e continúa coa ilustración, compaxiándoa con outros traballos.

Lázaro Enríquez, cubano-vigués, é ilustrador, calígrafo e pintor. Traballa para editoriais e empresas como Xerais, Edebé, Anaya, Word Fishing, Kagiusha, Galaxia e Círculo de Lectores. Obtivo premios en Noma Concours Toquio e foi seleccionado na Feira de Boloña e na de Bratislava. As súas obras poden atoparse en libros como 'El señor de los anillos', 'A vaca de Fistera e a trabe de alcatrán', 'Chove nos versos', 'Postais do camiño', 'Espazo para un signo', e 'Les arrels del tamarindo'. Realizou varias exposicións persoais en Toquio.

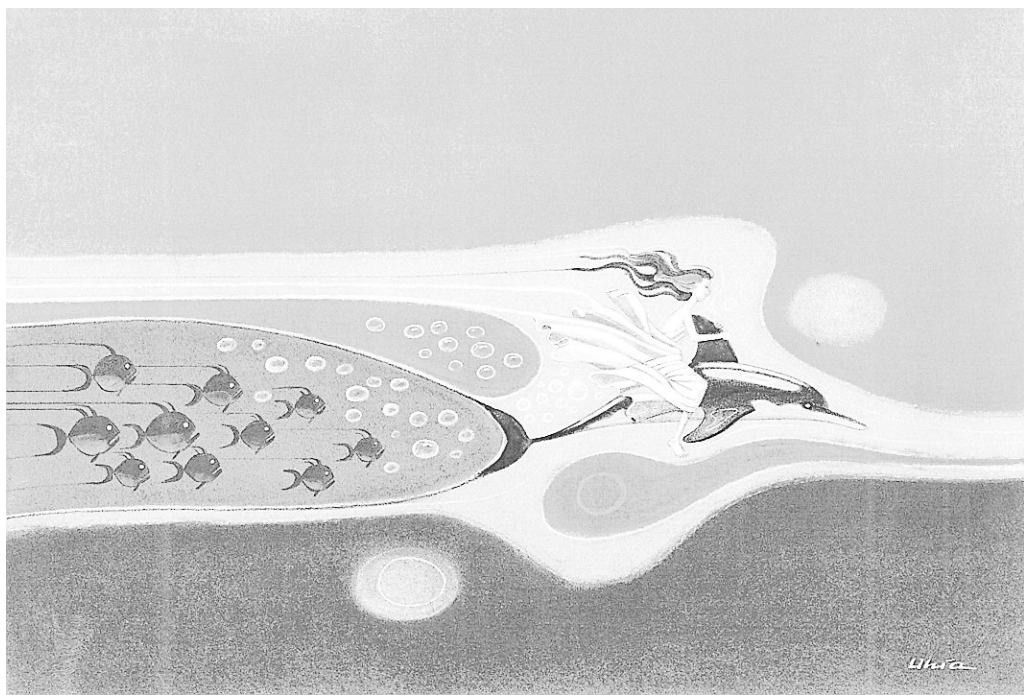
Ánxeles Ferrer ilustrou libros para editoriais como Xerais, Sotelo Blanco, Everest, Edebé, Santillana e Kalandraka. Tamén ilustrou libros de texto e participou en exposicións colectivas como 'Can de Palleiro' e en campañas de animación á lectura en colexios. Foi seleccionada para a Feira de Boloña e ilustradora invitada nas revistas 'CLIJ' e 'Fadamorgana'. Ilustrou 'Os señores meses', '¡Ola, son a lúa!', 'O grilo Gastón', 'A pequena árbore', e 'Contos con sombreiro'.

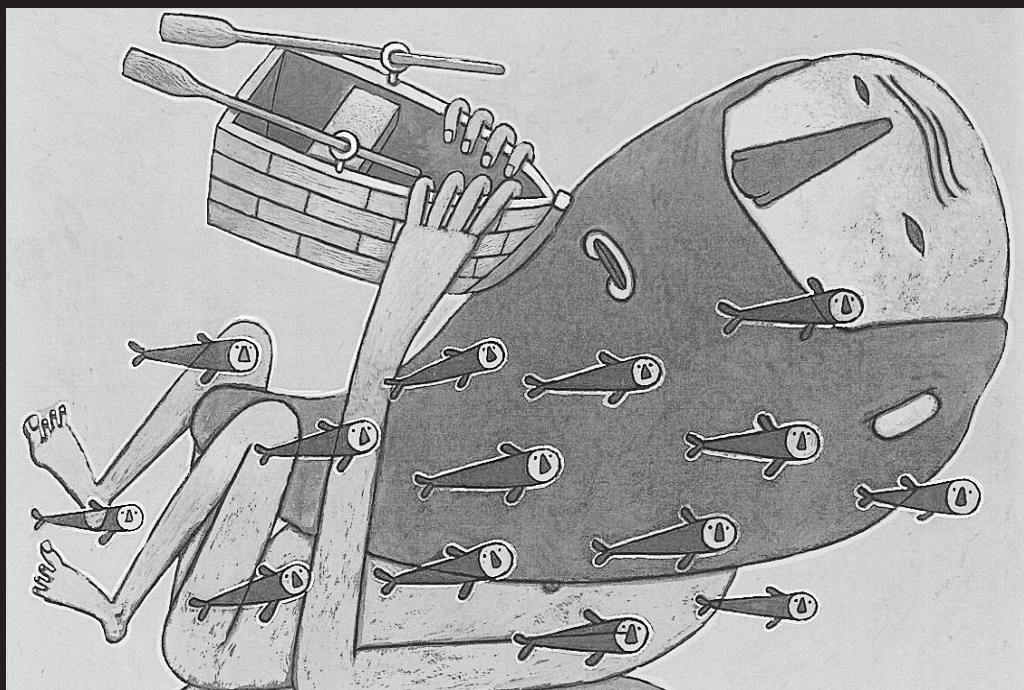
Miguelanxo Prado destaca, sobre todo, polo seu traballo en banda deseñada. Os seus traballos son moi cedo difundidos e premiados alén das fronteiras peninsulares. É o creador do Xabarín da TVG, para a que realizou os personaxes da serie 'Os vixilantes do camiño'. Colaborou, tamén, na animación da produción estadounidense 'Men in Black'. O seu álbum máis famoso é 'Trazo de xiz'. Dirixe o salón de banda deseñada da Coruña 'Viñetas desde o Atlántico', e recentemente foi o director da longametraxe 'De profundis'.

Pepe Carreiro é outro dos ilustradores galegos máis coñecidos. Foi colaborador de 'A Voz do Pobo', voceiro do PCG, de 'Mundo Obrero' e de 'La Codorniz'. Traballou tamén para Hoja del Lunes de Vigo, o xornal 'Faro de Vigo' e 'A Nosa Terra', entre outras publicacións. Fundou a revista humorística 'Can sen dono' e o semanario satírico 'Xo! a voz para todas as bestas'. En 'A Nosa Terra' publicou 'Os Bolechas van de entroido', en Toxosoutos 'Baroña ou morte' e en Fervenza 'Peor que onte, pero mellor que mañán'.

Manuel Uhía colabora como ilustrador en varias editoriais galegas e de fóra, actividade que combina coa pintura e o deseño gráfico. É autor de varios contos para nenos e nenas. Gañou o primeiro premio do Concurso Mascota Real Club Celta, o Premio Rañolas de Ilustración e o Premio Lecturas de Ilustración. Podemos ver debuxos seus en 'O anel', 'Evaristo, un corvo moi listo', 'A pantofo da torre', 'O paraestrelas', 'O novo móbil do emperador' e 'O caracol sen sol', de diferentes editoriais.

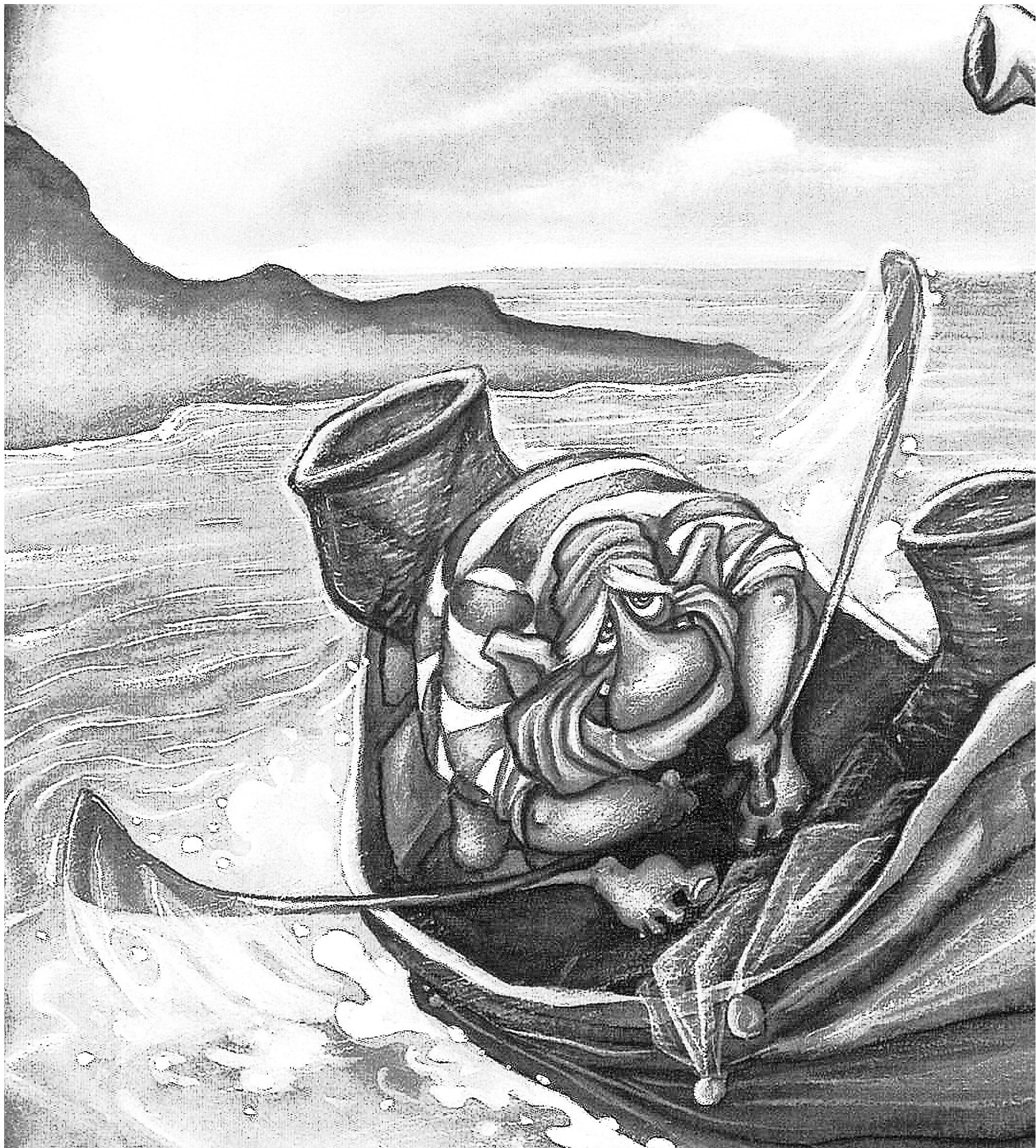

Óscar Villán é licenciado en Belas Artes. Dedícase á ilustración de libros, o deseño de carteis e a creación de páxinas web. Gañou o Premio Nacional de Ilustración polo libro 'O coelliño branco'. Entre os contos que ilustrou, hai que salientar tamén 'A cebra camila', 'Os dous corcovados' e 'Amora. Vive en Cacheiras'. Tamén se poden atopar as súas obras en 'A auga está enferma', 'O caracol remoldiño', 'Amora', 'As laranxas máis laranxas de todas as laranxas' e 'Adiviñas de animais'. Tamén é pintor.

Fino Lorenzo debuxa desde neno. Rotulou iates e barcos, pintado acuarelas e experimentado coa colaxe. Debido á insistencia dos amigos, probou a ilustrar libros. Pinta acuarelas e segue a traballar en colaxes tridimensionais. Entre as súas creacións, están as de 'O que ven os ollos dos nenos', 'Mermelada de Fresa', 'Pequena mitoloxía de Galicia', 'A teima de Xan', 'Lorenzo Varela. Biografía e antoloxía' e 'El ciempiés', editados por Xerais, Galaxia ou Anaya.

Coordinación: A.R. López, Montse Dopico e S. Noia. Deseño: Signum.

Todas as imaxes deste suplemento foron extraídas do catálogo da exposición 'Vaidemar', organizada por Gálix e a Fundación Caixa Galicia. O debuxo da páxina 2 é de Kiko da Silva, e o da páxina 3 de Xoán Balboa. A ilustración de portada é obra de Noemí López. Entre as páxinas 4 e 7, a ilustración que acompaña cada texto foi realizada polo autor do que se achega unha pequena biografía, cuxo contido foi tamén, na maioría dos casos, collido do catálogo 'Vaidemar'.

31 MAIO DO 2007 - NÚMERO 670

rdl

REVISTA
**DAS
LETRAS**

Antropoloxía de Galicia

Un ollar á Historia

Se temos que falar sobre a antropoloxía que se vén facendo sobre Galicia é obrigado empezar pola obra de Carmelo Lisón Tolosana. Comezou a principios dos 70 con aquela irrupción de libros e artigos, cada cal máis sorprendente, que empezaron a descubrir Galicia como unha realidade sociocultural, alguén empezou a definir a Galicia como un paraíso para a antropoloxía, pero que ata ese momento era practicamente descoñecida no panorama das ciencias sociais. Os seus traballos sobre a casa e as transmisións de herdanzas, os perfís morais da vida rural, foron continuados máis tarde co tema da Galicia máxica, que culminarían cunha obra monumental sobre O Corpiño e os posuídos polo demo na España do Barroco. Tan grande foi o seu impacto nos estudos sociais e culturais que desde o primeiro momento motivaron outros e outras a intentar redescubrir Galicia, continuando algunhas das súas ideas, debaténdooas outros, ou ben tratando de seguir vieiros non iniciados. Pero sobre todo hai que resaltar a transcendencia internacional da súa obra, que motivou a un número moi grande de antropólogos e antropólogas do estranxeiro a converter Galicia no seu gran tema de investigación, que aínda o segue sendo para moitos deles.

A longa lista de antropólogos e antropólogas de fóra comeza con Raúl Iturra, John Bauer, Hans e Judith Buchler, Heidi Kelley, Sharon Roseman, Nancy Frey e António Medeiros. A todos hai que recoñecerlles o seu interese por debater os temas e problemas de Galicia nos medios académicos e intelectuais internacionais, e pola mirada antropolóxica desde outras culturas, que os de dentro non podemos facer. O tema da casa na Galicia rural deu lugar a varios estudos e monografías, especialmente por parte de José Antonio Fernández de Rota. Aínda que desenvolveu ideas diferentes o seu traballo denotou unha forte impresión recibida coa obra de Lisón Tolosana. O tema da Galicia máxica, sacado tamén á luz por este mestre da antropoloxía galega, ademais de ter un considerable volume, deu moito que falar e escribir durante moito tempo en todos os medios galegos. A obra de Xosé Ramón Mariño Ferro continuou co tema en sucesivos traballos ata a data, aínda que de maneira crítica coa obra de Lisón Tolosana. O tema deu tanto que falar que un bo día vimos nos xornais que o anterior Conselleiro de Cultura pensou en declarar a romaría do Corpiño como un “patrimonio cultural de interese turístico”, aínda que non chegou a facelo por medo a meterse en terreo difícil de abordar desde políticas culturais, e creo que de momento foi un acerto deixar as cousas como están, e non matar o que aínda sobrevive.

Marcial Gondar Portasany ocupouse inicialmente do tema da vivencia da morte e da viuvez feminina, explorando outra parcela da antropoloxía que aínda non fora tocada, e que case se pode dicir que tivo a exclusiva entre os antropólogos e antropólogas que se ocuparon de estudar comunidades españolas en xeral. Constituíu un importante capítulo da antropoloxía en Galicia. No que se refire aos estudos realizados sobre comunidades rurais hai que destacar, por orde de aparición, a Lourdes Méndez co tema da identidade feminina na Galicia rural, que con anterioridade fora tratado por Heidi Kelley nun interesante traballo publicado en inglés. Xosé A. Fidalgo Santamarina co tema dos oficios ambulantes. Xosé M. González Reboredo e Xaquín S. Rodríguez Campos sobre os Ancares, iniciando o tema de comunidades rurais afectadas por reservas naturais. Nieves Herrero Pérez analizando unha comunidade “expropiada” polo desenvolvemento industrial (As Encrobas), a partir dunha explotación mineira. As comunidades da Galicia mariñeira foron e están sendo tratadas con grande interese por Antonio García Allut. Tampouco poderíamos deixar de citar a antropoloxía sobre a identidade cultural, a lingua, a mitoloxía e o patrimonio cultural, que se

retomou con forza na década dos anos noventa cunha longa lista de achegas na que hai que engadir, ademais dos anteriormente citados, a Mar Llinares, Xosé C. Sierra e Xerardo Pereiro. Despois dun longo paréntese no tempo, pois estes foran os temas tratados de maneira sistemática polos mestres da Xeración Nós: Vicente Risco, Otero Pedrayo e Xaquín Lorenzo. Pero vale a pena deternos un momento no que a antropoloxía intentou facer nos tempos marcados polo empuxe da globalización. Neste novo contexto é imprescindible facer mención dos antropólogos e antropólogas foráneas, polas súas interesantes achegas, e porque nos proporcionan a visión de Galicia desde fóra, que os dentro non podemos substituír. O antropólogo lisboeta, António Medeiros, publicou recentemente a súa obra en portugués e en castelán, sobre a identidade cultural en Galicia, vista desde fóra, comparándoa co norte de Portugal. Nancy Frey publicou unha moi documentada etnografía sobre a ruta do camiño de Santiago, que tivo gran recoñecemento entre os lectores de lingua inglesa –valería a pena traducila ao galego, como no seu día se fixo coa obra de Walter Starkie–. De Sharon Roseman estase traducindo ao galego unha interesante monografía sobre unha comunidade rural de Zas proxectada cara ao desenvolvemento local e o turismo.

Que en tempos da globalización sexa obrigado tratar o tema do turismo, como algúns estamos facendo, non significa que se estea facendo só unha antropoloxía para os turistas, como alguén pensa. Trátase de estudar que é o está ocorrendo coas dinámicas socioculturais de Galicia, e coas reflexións sobre a identidade e sobre o patrimonio cultural. Unha vez que a globalización empezou a notarse coa presenza do turismo, como un dos seus motores máis potentes, e dos impactos medioambientais, como consecuencia que sufrimos, chegou a hora de facer propostas de futuro. Estaríamos cegos se nos negásenos a ver o que vén ocorrendo desde ese momento. Neste contexto temos que sinalar que se a presenza de antropólogos e antropólogas de fóra está traendo achegas moi significativas, os de dentro tamén nos puxemos a traballar para abordar desde a perspectiva global temas como o Camiño de Santiago (por Nieves Herrero e Eva Mourinho), os efectos das novas dinámicas de recuperación de tradicións, artesanais, festivas e medioambientais (por Elena Freire, Antonio García Allut e eu mesmo). Este breve repaso á actualidade antropolóxica indícanos que a antropoloxía en Galicia vén participando nos traballos e nos debates máis importantes que teñen lugar hoxe.

A súa presenza en todos eses temas foi e segue sendo claramente significativa. Pero nos atopamos co paradoxo de que as universidades galegas aínda non se decataron da conveniencia de crear unha titulación de grado en Antropoloxía, argumentando (como o fan sempre) que iso podería dar lugar a unha “fábrica de parados”. Fronte a este pobre argumento de sancristía hai que dicir que sen o desenvolvemento académico da antropoloxía Galicia está perdendo a oportunidade de abordar a riqueza etnográfica, da que aínda dispón, con métodos de investigación modernos e adecuados ás circunstancias actuais, e renunciando a unha maior presenza en foros académicos internacionais. Se ollamos para a demanda académica de estudos de antropoloxía no resto de España, vemos que, por exemplo, en universidades como a Complutense de Madrid, Sevilla, Central e Autónoma de Barcelona, Tarragona, Granada, e a UNED, o número de estudantes que cursan o grado de antropoloxía é superior ao do resto das humanidades e das ciencias sociais (exceptuando Dereito e Administración de Empresas). A quen queira pásolle as estatísticas. Isto quere dicir que as nosas autoridades académicas de Galicia están de momento un pouco cegadas á hora de interpretar por onde está indo a demanda formativa e investigadora. E non esquezamos que as universidades galegas seguen perdendo alumnos.

Xaquín Rodríguez Campos

Símbolos da cultura

M. Dopico e A.R. López

Analizar, a través das crenzas, contos e lendas, os símbolos, como chave coa que esculcar a cerna da cultura popular galega. Para comprendela, traducila e, deste xeito, tentar que sexa máis valorada. É un dos principais obxectivos do traballo do antropólogo Xosé Ramón Mariño Ferro. Este investigador e profesor descubriu pronto que o compoñente máxico da cultura tradicional galega procede da cultura europea tradicional e, a través dela, da relixión católica. “Cando dicimos que as crenzas populares son continuación das pagás, corremos o risco de dar unha visión falsa do mundo rural, roubándolle a súa personalidade. É certo que hai elementos que veñen da antigüidade clásica. Da cultura pagá chegaronnos pezas, pero con esas e outras fíxose un puzzle novo”, explica. Mariño Ferro define a maxia como un xeito non só de ordenar e caos e escapar á inxerencia que produce en nós, senón de reflectir unha concepción do home e do universo. “As lendas non tentan explicar a natureza. Son construcións que transmiten valores da sociedade, e fano a través de símbolos. Cando un labrego europeo falaba do lobishome, non se refería ao animal. O lobishome representa o home violador. Como os labregos coñecían ben os animais e as plantas, utilizábanos para convertelos en símbolos”. Atopándolle a súa función a cada crenza, a cada conto e a cada lenda, Ferro é capaz de demostrar como, o que aos ollos do mundo urbano parece irracionalidade e superstición, se revela como un dos piares da construción da propia sociedade, ao reforzar a solidariedade entre os seus membros. “En xeral, as crenzas serven para usos concretos nun contexto de relacións sociais. En medicina, hai ritos que serven como mero placebo, pero ás veces poden incluso curar enfermidades de tipo psíquico: cando a orixe da enfermidade se sitúa nas relacións sociais e familiares. Tampouco hai que idealizar a cultura tradicional, os ritos non son milagreiros. Tampouco temos que conservalo todo: o machismo por exemplo. Aínda que non en todas as lendas populares aparece a muller como ser pasivo”, asegura.

A cultura tradicional é, segundo Mariño Ferro, eminentemente católica. Pero cun catolicismo non tan maníqueo coma o da Igrexa. A cultura popular creou demos menores (os trasnos) que se poden vencer e enganar. “O contexto social do catolicismo tradicional, rural, é menos extremista, intransigente, puritano, que o cristianismo protestante. O cristianismo é dualista, porque cre no ben e o mal, en constante loita. A xente do mundo rural é mais condescente cos defectos dos veciños. O demo é malo, pero non tanto, e non que levarse mal con el. Isto, traducido ás relacións sociais, significa tentar convivir co mal veciño. O labrego é mais sociable, respetuoso, capaz de soportar os defectos dos demais, racional e intelixente do que moitas veces se nos fixo crer”, subliña. A imaxe negativa do labrego como ser ignorante e irracional é “a ilustración, que foi positiva porque abriu o camiño cara á ciencia, pero negativa na súa visión sobre a sociedade tradicional, porque non encaixaba co seu xeito de ver a razón. En parte porque iso xustificaba a explotación dos labregos e a colonización das culturas non europeas”.

Segundo a interpretación deste investigador, o meigallo é un reflexo dos conflitos entre veciños. A bruxa non era mais que unha mala persoa, que se opoñía ás boas persoas: os cristiáns, nunha sociedade que identifica o mal co Satán e o ben con Deus. O mundo das bruxas non é, entón, mais que a relixión católica invertida. Os contos sobre bruxas ensinaban a non ser insolidarios e egoístas. “En Galiza non houbo unha soa condena a morte por bruxería. Pouco a pouco fun descubrindo a lóxica que se agochaba tras a crenza nas bruxas. Era un modo simbólico de dicir que alguén era mala persoa. E iso fano todas as culturas, a diferenza e como lles chaman e representan a esas persoas. Hoxe chamámoslles, por exemplo, terroristas. Era bruxa quen se portaba mal, ou a quen se quería fundir, como facemos hoxe”, salienta. Ferro utiliza como fontes a literatura clásica, medieval, lendas, contos, cantigas, refráns... “A literatura popular non se entende sen a culta. A idea de separalas relacionase con esa imaxe da cultura popular como illada e atrasada e sen contacto co mundo intelectual, cando en realidade tiña moitas conexións”, engade.

rDL | 3
Galicia Hoxe 31/05/07

Pervivencias na sociedade urbana

A pesar do discurso científico, a sociedade urbana conserva máis trazos da cultura tradicional dos que cre. “Hai cousas que se manteñen e cousas que desapareceron. Os cambios na economía e no social son máis rápidos que no relixioso. Tamén houbo adaptacións, por exemplo na celebración do Nadal adaptouse á sociedade consumista urbana. Algo que se mantén moito son as romerías. E xa na Idade Media a xente acudía ás romerías con distintas motivacións, máis ou menos relixiosas, como agora”, di. Ferro interpreta a Santa Compañía como un xeito de referirse de modo simbólico ao purgatorio. O vivo camiña cara ao santuario para facer penitencia, e o morto anda de noite polos camiños. As historias de aparecidos serven como advertencia moral e reforzan a crenza na outra vida.

A falla de valoración do propio

“Antropólogos galegos somos poucos. Comezamos polo mundo rural. Si sería moi importante facer antropoloxía urbana. Axudaría que se creara unha Licenciatura en Antropoloxía, pero os políticos, como a maioría da sociedade, teñen pouco orgullo pola súa cultura, pouco aprecio, por descoñecemento”, afirma. Ferro ten explicado que trazos diferenciadores aparentemente inconexos, como as variantes dialectais, serven para manter a unidade á vez que as diferenzas locais. “Fortaleceuse a identificación co Concello, sobre todo desde que hai democracia. Si se reforza tamén o sentido de pertenza a Galiza nun sentido étnico. Identifícanos con Galiza como cultura, pero non vexo tan claro que iso teña unha tradución política”, opina este profesor da Universidade de Santiago.

Ferro comparou os contos de mouros e tesouros cos contos maravillosos nos que un príncipe salva co seu amor a moza encantada. Este tipo de contos ensinan que hai que vencer o mal para conseguir o que se quere na vida. O encantamento é un modo simbólico de representar os defectos que temos as persoas. (A foto que ilustra esta páxina é dunha Noite Meiga de Vilagarcía).

‘Se Deus non me quere, o demo me roga’; ‘En Deus espera pero mentres, arrenda’, ‘Fíate de Deus e non corras’; ‘Deus no ceo e na terra o diñeiro’; ‘Disfruta, come e bebe e despois o demo te leve’.

Mal interpretaría estes ditos quen crese que son propios de elementos da comunidade que non comparten as crenzas do colectivo. Fóra dun reducidísimo grupo de individuos en que a educación oficial esá moi internalizada, a maioría dos membros do colectivo –especialmente os homes pero tamén non poucas de entre as mulleres de máis idade– combinan o recurso a Deus e aos santos con estas manifestacións, a primeira vista, desleigadas e blasfemas,

¿Como é posible para o suxeito que as practica compaxinar actitudes tan antitéticas? Unha vez máis o mundo da paremia galega vains dar a chave: ‘Deus é bo, pero o demo non é malo’. Visto deste a lóxica aristotélica, tal refrán é, simplemente, unha contradición por canto unha cousa non pode ser simultaneamente a súa contraria ou deixaría de funcionar o principio da identidade.

Mais a pouco que un se fixe poderá reparar en que acotío estamos a empregar unha manchea de conceptos que dificilmente poderíamos subsumir nunha lóxica tal: arriba/abaixo, esquerda/dereita, dentro/fóra, frío/quente, bo/malo... Non hai posibilidade de definir o que sexa arriba sen que fagamos entrar na definición abaixo e o mesmo pasa coa dereita, con dentro ou con calquera dos outros pares. O que isto nos está a decer é que cada polo do par non ten unha existencia autónoma, senón que son esencialmente relativos: que cada extremo pertence ao outro, que dalgunha maneira é o outro ou, se se prefire, que son as dúas caras dunha única moeda.

Esta dimensión correlativa non é algo que afecte só a certos elementos, como podería parecer polos exemplos citados, abarca a todo o universo. O filósofo galego Amor Ruibal fáinolo sentir nunha expresiva metáfora onde compara a realidade cun xardín [...] A conclusión de todo isto é que non existen primeiro cousas que despois, se cadra, forman relacións, senón que, pola contra, as cousas non son máis que froitos desa esencial relación que constitúe a realidade. Volvendo ao noso caso, se ollamos así a realidade, Deus e o demo deixan de ser elementos sen nada que ver para pasar a ser polos dunha realidade única, por mor da cal cabe intercambiar predicados entre eles. A incoherencia lóxica que ao comezo parecía percibirse no refrán, disólvese simplemente con ollar a realidade doutra maneira.

A paremia que estou a comentar non é un exemplo único: a cultura galega é posuidora dunha lóxica alternativa á lóxica aristotélica, unha lóxica caracterizada por ver a realidade como un todo en vez de como un conglomerado de elementos heteroxéneos con relacións superficiais entre si. Só de paso, vou facer referencia a outros exemplos. Hai uns anos, no carnaval de Laza puidéronse ver, entre outras, as seguintes escenificacións: –un home espido coa cruz ás costas, unha botella de viño na man e caendo coa borracheira; a terceira caída ten lugar á porta da taberna;– un home disfrazado de Papa, levando en sella gestatoria, dando

bendicións cunha man e exhibindo na outra unha moeda e unha copa a maneira de cálice e hostia consagrada; –unha burra que casan cun home seguindo punto por punto a fórmula do ritual católico.

Como liña atrás comentaba, é pouco verosímil subsumir no noso concepto de blasfemia ou sacrilexio comportamentos semellantes. Máis ben estamos no espírito das irrisións relixiosas medievais cando en determinadas festas do ciclo anual os propios eclesiásticos participaban en escenificacións deste tipo, mesmo dentro das catedrais.

A ciencia é o ámbito privilexiado do signo, e a monosemia é o seu obxectivo fundamental en canto instrumento indispensábel para a precisión: a definición para ser comparábel e universalizábel ten que ter un único sentido. Pero esta forma de operar ten custos: en primeiro lugar a distorsión da realidade. Facer igual o análogo implica desprezar todos aqueles elementos non comúns como trazos non pertinentes, co que as características máis específicas das cousas quedan fóra de consideración. En segundo lugar a atomización. Definir, como a palabra di, é por fronteiras, co que as cousas aparecen illadas e autónomas ao escamotearse a relación esencial entre todas elas.

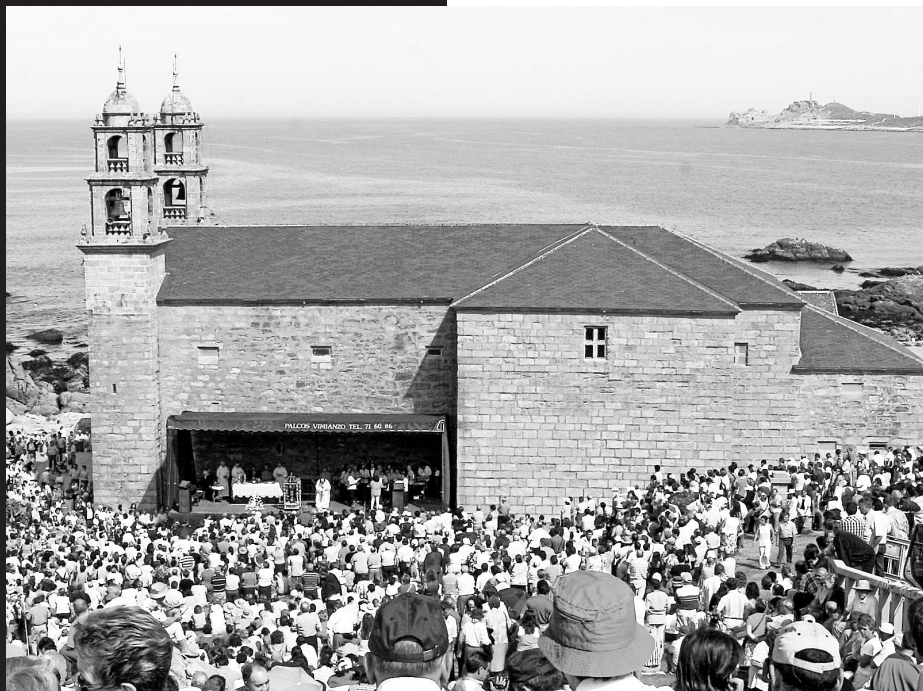
O poder móvese tamén no campo do signo, constituíndo neste sentido un isomorfo do discurso científico. A lei é tamén aquí a súa expresión fundamental, e a xeneralización, como pasa na ciencia, conséguese expulsando dela o particular. Xeneralízase para dominar e como a diferenza cae fóra da lei, representa un perigo para o poder. A consecuencia é que, ao estar construída a lei en beneficio do sistema, todo aquilo que, desde o seu punto de vista, non é rendíbel, vai quedar fóra. O poder aspira a suxeitos unidimensionais, baleirados de todo aquilo que poida representar contradición cos seus obxectivos.

A vida cotiá, pola contra, tenta desenvolverse no campo do símbolo. O suxeito, en canto que particular, e o pobo, como colectivo, senten a necesidade de desenvolver a súa vida en moitos máis espazos dos que interesan ao poder. Nesta situación a polisemia é a grande arma con que disolver as categorías oficiais e loitar pola liberdade que se lles nega.

As culturas premodernas de occidente souberon facer convivir as dúas dimensións da palabra: signo e símbolo camiñan xuntos defrontándose e enriquecéndose mutuamente [...].

Á chegada da modernidade coa súa paixón pola razón abstracta, o equilibrio desfaiuse e o signo eríxese en triunfador [...]. A pesar do fortísimo choque do momento presente que está a erosionar profundamente os seus alicerces, a cultura popular galega conserva aínda grandes doses desa dimensión simbólica que tanto contrasta coa falta de raizame do mundo moderno. Fortemente ancorada no principio da realidade, é consciente, polo de agora, da riqueza e polisemia da vida, da vulgaridade dos dogmatismos, de que “o rato que non sabe máis que un burato non é rato”, de que “pode ser que cambies de muiñeiro pero non de ladrón”, de que “todo é aseghún”.

Marcial Gondar. Anaco do texto ‘Todo é aseghún. Ou de como discorren os galegos. Do libro ‘Crítica da razón galega’. A Nosa Terra, 1993.

En xeral, e a risco de simplificar en exceso e sobre todo de situarme nunha perspectiva intemporal que quizais habería que revisar na actualidade, a muller aparece como unha persoa pouco valorada, que realiza os traballos que teñen menos valor desde o punto de vista masculino, que creo que segue sendo o dominante. As mulleres levan a casa, coidan dos animais menores (galiñas, coellos, porcos), e realizan os labores agrícolas diarios, pesados pero que non consideran difíciles, como segar a herba diariamente para alimentar o gando. Cando se trata de explotacións de maior importancia e nas que aparece a mecanización, parece que son os homes os que se encargan das tarefas que requiren o uso da maquinaria.

A pesar de que todas os labores que realizan as mulleres supoñen un gran gasto de tempo e un considerable esforzo físico, arriscárame a dicir que non son consideradas como tal 'traballo', e os homes (polo menos nas súas verbalizacións), parecen inclinados a pensar que as mulleres pasan o día de conversa coas veciñas. Pero, ao mesmo tempo, as conversas cos homes fan supor que sempre "a que manda na casa é ela", e como persoas mandonas que manteñen o marido sometido aparecen as mulleres en moitos contos populares, por exemplo. De feito, en realidade non é raro que o marido que traballa fóra da casa lle entregue o seu salario ás esposa, chegando incluso a pedirlle diñeiro para os seus gastos cotiáns.

Atopámonos entón cunha situación complexa. Por un lado, está o que segue sendo o ideal social, no que a muller segue estando sometida ao home, primeiro ao seu pai e despois ao seu marido, e por outra, a realidade (ou polo menos a parte dela) na que a esposa controla polo xeral a economía doméstica, pero é considerada traballadora de segunda categoría. Pero este teórico poder económico parece non porse de manifesto ou non traducirse na esfera pública. Aínda que na actualidade quizais habería que revisar un pouco este aspecto, tendo en conta, por exemplo, a maior presenza da muller no movemento asociacionista no campo (de todos modos, póño entre parénteses, porque non son especialista neste eido).

O outro aspecto ideal da vida feminina é o matrimonio. Aínda que en moitas cancións pónense de manifesto as desvantaxes do matrimonio e louvase a vida de solteiría, quedar solteira segue sendo algo preocupante para as mulleres. A outra premisa é ter fillos, porque segue sendo un insulto chamarlle estéril a unha muller, chegándose incluso a utilizar a mesma palabra que para as vacas: machorra, malrúa. Aínda que é certo que na sociedade rural galega non había nin hai excesivas dificultades para aceptar unha nai solteira (con algunhas condicións, como ter sido 'enganada'), levar despois unha vida retirada, renunciar á súa sexualidade excepto se casa, e por suposto ter só un fillo, aínda que tamén habería que ter en conta a posición social da muller: discúlpense con máis facilidade, polo que parece, as moi pobres e as de boa posición, valóranse positivamente tanto a virxinidade como por suposto a fidelidade.

A muller ideal é entón traballadora, calada, nai fecunda e esposa fiel, que soporta con resignación ao marido que lle tocou en sorte e que non dá de que falar. Pero dentro do matrimonio existe un compoñente sexual que, por desgraza, non se estudou desde o punto de vista socioantropológico, polo que non é posible profundizar no coñecemento do sexo regulado. E é que creo que precisamente dentro deste contexto do sexo e do matrimonio é onde se sitúan as moursas e todos os aspectos que están no seu contorno, aínda que precisamente por esa falta de datos sobre a realidade é moi difícil verificar o contraste entre o mundo simbólico representado pola moursa e a realidade.

Dentro deste mundo que está arredor das moursas pódense establecer varios grupos de elementos que constitúen núcleos de significado que contribúen a perfilar a figura da muller encantada: serpes, leite, auga, sangue, flores...

A crenza no gusto polo leite das serpes é algo estendido por toda Galicia e noutras zonas de España. As serpes acoden ás cortes para mamar directamente das vacas, das que chupan tan suavemente que os animais non se decatan de que non é o xato, senón que lles produce tal pracer que cando matan a serpe a vaca tolea e non permite que ninguén a muxa nin que os xatos se alimenten.

O leite preséntase como o alimento da nai ao fillo, e esta relación racha cando aparece a serpe: a serpe mete o rabo na boca do xato para que non chore mentres ela toma o seu alimento. O feito da succión convértese á súa vez nunha especie de pracer sexual que fai que a vaca nai rexeite a súa función. Este feito de que o gusto polo leite sexa considerado unha especie de perversión sexual refórzase por unha noticia que indica que unha nena debe ser destetada antes que un neno, porque canto máis tempo mame, maior será a súa apetencia sexual e a súa tendencia a entregarse aos homes. O leite é un dos alimentos que lles gustan ás moursas e nalgún caso é o medio polo que un home pode tentar desencantalas, poñendo de manifesto unha vez máis a súa relación coa sexualidade, porque non parece desaxeitado establecer unha identificación leite-semen.

O leite ve reforzado a súa relación coa sexualidade cando recollemos noticias que falan de que os casados sen fillos acoden a un gravado serpentiforme levando un pouco de leite sen ferver para facer alí o amor e poder concibir. Neste caso, o leite presenta ambos aspectos: o relacionado coa maternidade e o aspecto sexual. (...)

Resumindo entón, e xa para concluír, considero que nos relatos acerca das moursas, ademais doutros posibles temas como a alteridade ou o concepto de humano e non humano, a cultura popular galega está reflectindo un concepto de femineidade moi claro: as mulleres deben ser fermosas, traballadoras, facendosas e boas nais, pero son perigosas cando non están baixo control. O medio para expresar este perigo é a representación da muller como ser sexualmente activo e á súa vez a forma en que os homes teñen que soslaiar ese perigo é o control da sexualidade feminina por medio do matrimonio. O paso seguinte sería comprobar se este aspecto da mitoloxía sobre as moursas se ve reflectido polos datos que proveñen da parte material do real.

Mar Llinares García. Universidade de Santiago de Compostela. Anaco do texto 'Aspectos antropológicos do papel da muller no imaxinario popular galego'. Recollido na obra 'As mulleres e os cambios sociais e económicos'. Universidade de Santiago, 1995.

Fronte a outros termos, que tamén forman parte do discurso ordinario destas poboacións, a antropoloxía dedicou especial atención ó tema da envexa. Parece presentar maior interese, non só por constituír un elemento recorrente no discurso cotián onde os actores lle imprimen unha maior forza expresiva (nos planos emotivo e ideolóxico), senón pola súa vinculación, tanto no caso de poboacións campesiñas tradicionais (Rodríguez Campos 1989) como pescadoras (P. Fernández 1991; J. Oliver Sánchez 1992) ó tema da competencia polos recursos entre os diferentes membros da comunidade.

A envexa, desexo de alcanzar o que o outro ten, en tanto sentimento que induce á aspiración da xente para conseguir o mesmo que outro(s) xa posúe(n), mediante o emprego de medios socialmente admitidos (contexto normativo referencial), representa aparentemente un principio de conduta que rexe parte do comportamento humano, tanto nunha sociedade altamente xerarquizada como nunha de tipo máis igualitario.

A envexa, nesta primeira acepción aparentemente aséptica, simboliza as aspiracións da xente a lograr obxectivos económicos e sociais similares ós dos seus veciños, coa finalidade de acurtar as diferenzas que distancian uns doutros, igualalas ou superalas. Expresada con esta orientación, é dicir, como actitude que conduce a emular a aquel(es) que se encontra(n) nalgún aspecto da vida nun rango percibido como superior, equipárase a unha norma ou principio moral do cal se parte para conseguir determinadas metas. Neste sentido, fálase da envexa sa, como un valor básico ligado á autosuperación: A envexa é necesario tela... senón... nunca te superarías...

Ata tal punto insistiron neste tema algúns informantes, que as persoas que carecen desta cualidade son, desde esta visión do concepto, percibidas criticamente: Un home sen envexa é un infelís, no sentido de conformista e sen ambición. Valores estes, entendidos nunha dimensión pexorativa, pois o infelís é aquel ó que lle dá todo igual, que non ten ansia para nada... non fai home para levar unha casa adiante. En definitiva, non é competente, o que para moitos significa ser un ninjén. Un xuízo recriminativo que chega ó extremo de baleirar o individuo de toda identidade e recoñecemento social.

Excluílo ou distancialo simbolicamente e facticamente da participación no tecido produtivo e social da comunidade é probablemente unha das manifestacións reprobatorias máis cruentas que pode recibir alguén nas relacións cara a cara.

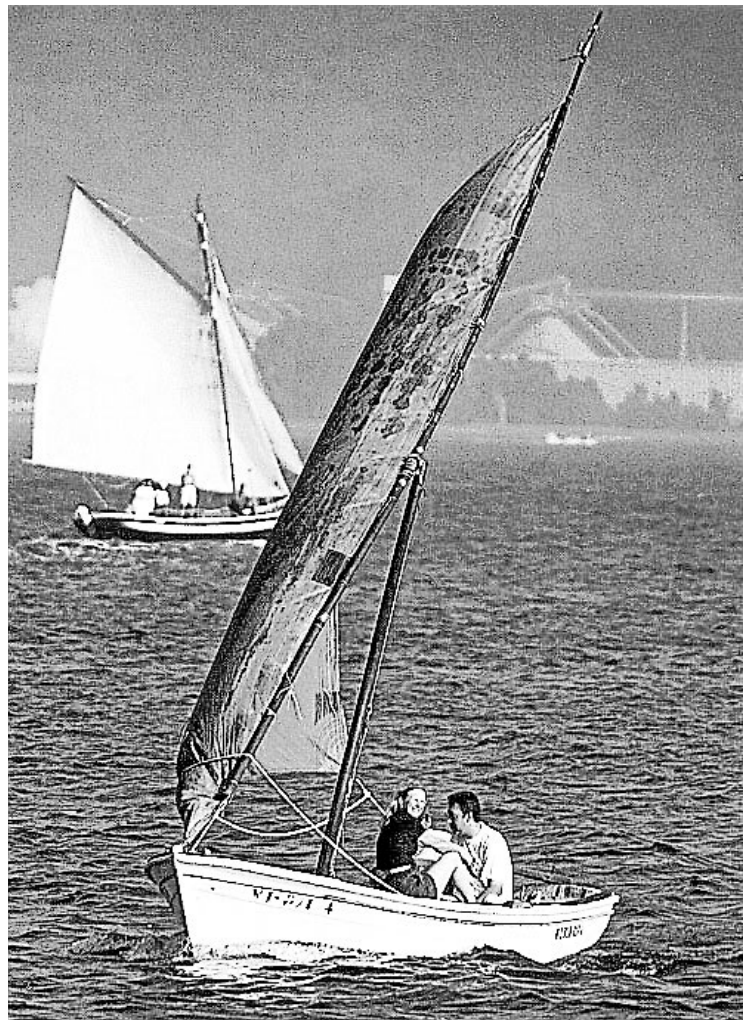
Pero o énfase que poñen nestas valoracións, sobre todo no intento de identificar os percibidos como infelices cos que carecen de emoción, sentimento ou idea da envexa, implicaría por outro lado a xustificación de actuar conforme a ela. É dicir, para poder levar unha familia adiante (un barco) é necesario envexa: Se queres ser alíen tes que ter envexa, senón es un ninjén... ninjén che respecta...

Falan deste sentido da envexa, cando é san, como algo beneficioso: Cada un ten que loitar por manter os seus...

O código da envexa aparece, polo tanto, encuberto baixo unha ideoloxía que lexitima a competitividade no traballo na medida que debe satisfacer necesidades da unidade doméstica. Xustifica dalgún modo as diferenzas observadas en cada membro da comunidade en canto o tempo de dedicación e a intensidade investidas nas actividades produtivas.

Neste sentido, aparecen no seo do discurso social xuízos positivos sobre aqueles que se emborcan no traballo coma os de Supotaina que son todos mui traballadores, mui escravos... son xente honrada. En cambio, elaboran opinións de signo contrario para aqueloutros que non empregan un tempo mínimo nas tarefas produtivas. Estes son obxecto de reproche, acusándoos de irresponsables e abandonados.

Para algúns informantes, a envexa pode ser entendida como unha predisposición do ánimo que os encamiña a

unha mellora nos niveis social e económico. Non obstante, pese a esta noción positiva do concepto, outros informantes pertencentes á mesma comunidade matizaban o termo subliñando as causas que poden dar lugar a un xiro no seu significado:... hai que ser sempre aljo envexoso. Pero claro, hai que ter cabeza, sentidiño...

Envexoso equipárano a ambicioso, pero con certo recato e moderación, din eles con sentidiño, é dicir, coa sensatez necesaria que impida trasgredir aquelas normas informais que con certa flexibilidade se crean e se asumen dentro do xogo das relacións sociais e produtivas.

Cando alguén di que todo o mundo ten dereito a janar... pero sen asoballar os demais..., está dicindo que todos teñen dereito a traballar pero que, dependendo de como o fagan, poden estar prexudicando ou non os intereses de terceiros.

Antes vimos que a xente e as familias traballadoras eran valoradas positivamente; no entanto, cando o traballo é percibido en exceso pódese transformar socialmente en algo negativo. E a valoración do que é exceso e o que non no traballo depende case sempre dos criterios subxectivos elaborados por outro ou outros: ese quer o mar todo para el... quer facerse rico a conta dos demais..., ou sexa, un tempo de traballo que sobrepasa o habitual pode ser interpretado como unha ameaza ó resto dos membros da sociedade en canto que os recursos se perciben como escasos e son de todos.

As normas explíctanse na medida en que hai alguén que denuncia o seu incumprimento: Ese vai a todos os oficios... non sae do mar en todo o día... arrasa con el. Pero non todos os xuízos recriminatorios prosperan. As normas fanse máis sólidas e máis reais canto máis apoio social teñan, na medida en que se busca unha resposta activa.

Coa finalidade de que certos xuízos teñan maior apoio social e, polo tanto, se lle dea máis importancia á norma transgredida, créanse unhas estratexias de acción determinadas por parte dun ou de varios suxeitos que poñen en evidencia a ruptura da mesma.

Antonio García Allut. Anaco de 'Recursos pesqueiros comunais e mecanismos sociais de regulación. A lóxica da envexa'. Recollido na obra colectiva 'O feito diferencial galego'. Museo do Pobo Galego. 1998.

Por iso cómpre acudir a conceptos como o de ‘estratexia reprodutiva’, entendido como a diversidade de opcións que se poden presentar no acaecer dunha familia e nas que inflúe non soamente o matrimonio ou o patrimonio inmovible, senón outros factores, incluídos as actividades non agrarias, os imprevistos do proceso vital ou as actitudes persoais.

Desde esta postura as distintas variantes hereditarias e familiares preséntanse non como dominantes na tradición local –aínda que tamén teñen esta dimensión–, senón como opcións utilizadas en distintas estratexias conducentes a garantir a reprodución do grupo doméstico ou a súa disolución.

O propio Cardesín deixa patente, nun estudo dunha localidade de Terra Chá (zona de implantación da mellora), que diferentes casas seguiron diversos camiños entre o século XIX e XX en función non soamente dunha obsesión por manter o patrimonio indiviso, senón tamén das expectativas, capacidade directora ou habilidade para desenvolver actividades complementarias dos seus moradores. E, aínda admitindo que os labregos-propietarios manteñen vixente o ideal da perpetuación da casa mediante a mellora, unha porcentaxe nada desprezable de avexiados na parroquia por el estudada pertencían ata os anos corenta á categoría das chamadas ‘camareiras’ (mulleres célibes sen apenas patrimonio que traballaban ó xornal, ou recibían axuda da súa casa natal, e con frecuencia tiñan fillos naturais); para elas case non tiña sentido, dado o seu escaso patrimonio, o tratar de perpetuar unha casa que se reducía a unha chabola e pouco máis, aínda que idealmente participasen–e sufrisen– dunha ideoloxía dominante de herdeiro preferente (Cardesín, 1992, páxs. 315 e ss.).

A pluralidade de estratexias que se dan nunha mesma zona non é soamente froito dos cambios ós que se viu sometida a sociedade rural galega no último século, senón que está xa presente nun pasado máis remoto. A mediados do século XVIII hai dúas zonas de Galicia onde parece que a manda era maioritaria: Terras de Montes e o Morrazo (Pontevedra); isto vén avalado polas cifras seguintes: –Terra de Montes (localidades de Cercedo e Milleirada): de 139 testamentos consultados, o 23,8% impón unha repartición igualitaria, pero o 76,2% restante favorece a un ou a varios fillos. –O Morrazo: de 148 testamentos consultados, o 12,2% mantén un repartimento equitativo, pero o 87,8% restante beneficia a un ou a varios fillos.

No caso do Morrazo o predominio da mellora a unha filla, xeralmente a máis pequena, parece dominante, pois o 47% do total dos testamentos así o estipula. De todos os xeitos, a cifra non chega á metade do total: o resto repártese en casos de mellora a un fillo ou a varios; isto parece insinuar que os labregos do Morrazo barallaban xa no século XVIII diversas estratexias á hora de adxudicar a súa herdanza e que seguían a tradición hereditaria segundo as súas necesidades e comenencias, e non aplicando matematicamente o ideal.

O caso de Terra de Montes é aínda máis significativo. Á parte da, relativamente, elevada porcentaxe de partillas (case unha cuarta parte), a herdanza favorece a unha filla no 39,4% dos casos restantes, a un fillo no 31,8% e a varios fillos varóns e mulleres no 28,8% (Fernández Cortizo, 1988, pág 158). En definitiva, en Terra de Montes aparecen catro posibilidades estratéxicas para establecer o legado patrimonial: as partillas, a mellora a unha filla, a mellora a un fillo e, finalmente, mandas que favorecen a máis dun fillo. Isto pon de manifesto que os pais e nais da zona optaban por diversas solucións que consideraban adecuadas ás súas circunstancias concretas e que non se atíñan maioritariamente nin a unha manda patrilineal, nin a unha matrilineal, nin a un sistema de repartición igualitaria. Sería perigoso xeneralizar a partir destes exemplos, máxime se temos en conta que existen datos doutras zonas nos que a concordancia entre unha opción e a realidade é moito maior, pero non deixan de constituír un aviso para evitar a aplicación mecánica duns modelos ideais.

González Reboredo. Anaco de ‘As posibles xustificacións das distintas modalidades hereditarias’. En: Galicia. Antropoloxía. Hércules, XXVI, 1997.

A parroquia, nomeada polos políticos no Estatuto de autonomía, pero esquecida da realidade, aínda hoxe perdura como unidade fundamental de poboación. As parroquias da Galicia rural compóñense de varias aldeas. A aldea é unha unidade exogámica, e a parroquia endogámica. Se as estruturas gobernamentais a esquecen, esquecen Galicia. O adro que rodea a igrexa é o centro natural de Galicia. Á entrada e á saída da misa, os homes e as mulleres parrafean, e os veciños dos distintos lugares cóntanse as noticias e invítanse ás festas.

“Cando vén por aquí alguén de fóra de Galicia di que o noso cemiterio parece unha poula; a nós só nos parece o que é; un cemiterio, un lugar familiar para todo o mundo, onde, de pequenos, todos xogamos sobre as tumbas os domingos antes de entrar na misa”. No cemiterio, que non é outra cousa có adro da igrexa no cenro dunha das aldeas da parroquia, as herbas medran o que queren por todas as partes. O cemiterio é o xardín dos mortos que as mulleres limpan unha vez ó ano, a véspera de Defuntos. Os ritos do día de Defuntos e –sobre todo– os enterros son algúns dos “momentos fortes” da solidariedade parroquial. “Desde que chegou a estrada, a xente sae moito pero, moitos vellos non saímos da parroquia ata que fomos facer o carné de identidade para cobrar”.

Ata non hai moito tempo, o concello e as autoridades políticas non formaban parte do mundo simbólico dos habitantes da Galicia rural. (...)

O abstencionismo dos galegos é unha maneira de falar; é, talvez, a única que teñen de dicirlles ós políticos o que pensan. Os galegos son unha maioría silenciosa, á que lle interesa pouco o que se decide fóra do seu alcance, como no caso de todas as cuestións políticas: as decisións xudiciais, a elaboración dos orzamentos do Estado, as reformas do ensino e outras.

Aquí radica a indeferenza coa que os galegos sempre miraron os políticos, o interese que amosaron polos caciques, achegados, próximos, que facían a súa mesma vida, e a explicación de por que os galegos sempre lles dan o voto a nomes e non a partidos nin a ideas. Por suposto, na medida en que os políticos non son unha transcripción dos caciques, hai unha reticencia tácita fronte a todos, aínda que non se chegue a verbalizar. O pobo galego, pola súa maneira de ser, sempre se mantivo a boa distancia das estruturas e da política oficiais. Hai que ver en todo isto unha maneira de ser que se resiste a todo o que eles pensan que se pode converter nun atropelo”.

Manuel Mandianes Castro. Anaco de ‘Parroquia versus concello’. Do tomo de Antropoloxía do proxecto Galicia, de Hércules de Edicións. (XXVI, 1997)

Coordinación: A.R. López, Montse Dopico e S. Noia. Deseño: Signum.

